

De impact van het conflict in de Gaza-strook op de interculturele verhoudingen en op de graad van antisemitisme in België. Een exploratieve studie.

Yoann VENY (ULB)

Louise CALLIER (ULB)

Met medewerking van Aurélie DESCAMPS (ULB)

Onder begeleiding van prof. dr. Dirk JACOBS (ULB)

GERME-METICES

Institut de Sociologie

Université Libre de Bruxelles

April 2010

Onderzoek uitgevoerd in opdracht van het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding

INLEIDING.....	3
1. DE INTERCULTURELE VERHOUDINGEN IN BELGIË EN HET CONFLICT IN DE GAZA-STROOK. EEN ANALYSE VAN POLITIEKE STELLINGNAMEN IN DE PERS	4
1.1. Analyse van politieke stellingnamen (<i>political claim analysis</i>)	4
1.2. Steekproeftrekking van krantenartikels	8
1.3. Inventarisatie van politieke stellingnamen.	12
1.4. Resultaten van de beschrijvende analyse	14
1.5. De operatie “Cast Lead” en de politieke stellingnamen rond interculturele verhoudingen in België	25
1.6. Conclusie beschrijvende analyse politieke stellingnamen (september 2007-juni 2009)	27
2. WAT IS DE IMPACT VAN HET ISRAËLISCH-PALESTIJS CONFLICT OP DE INTERCULTURELE VERHOUDINGEN EN OP HET NIVEAU VAN ANTISEMITISME IN BELGIË ? EEN TIJDSERIE-ANALYSE.....	29
2.1. Tijdsreeks-analyse.....	30
2.2. De geanalyseerde tijdreeksen	32
2.3. Koppeling van de tijdreeksen	42
2.4. Interventie-analyse.....	48
3. CONCLUSIE	51
BIBLIOGRAFIE	54
BIJLAGEN	55

INLEIDING

In het zog van de militaire operatie “Cast Lead” (“Gegoten lood”) die het Israëlische leger van 27 december 2008 tot 18 januari 2009 ondernam in de Gaza-strook, vonden in meerdere grote steden in de wereld verschillende protestmanifestaties plaats. Bij de protesten te Antwerpen op 31 december 2008 en te Brussel op 11 januari 2009 waren enkelingen verantwoordelijk voor antisemitische slogans die de Joodse gemeenschap in België viseerden. De pers besteedde daar terecht aandacht aan en verschillende actoren maakten zich daar zorgen over. Bij bijna elk moment van verharding van het conflict tussen Israël en groeperingen in de Palestijnse gebieden wordt trouwens de vraag gesteld in welke mate er een (al dan niet directe) link is tussen antisemitische en xenofobe uitingen in Europa en het conflict in dit deel van het Midden Oosten. Vaak gaat men er vanuit dat er effectief een soort import van het Palestijns-Israëliësch conflict optreedt. In hoeverre is een dergelijke lezing echter correct? Wat Frankrijk betreft, onderstreepte socioloog Michel Wieviorka in zijn boek *La tentation antisémite* dat de koppeling niet zo simpel te maken valt: « *de nombreux observateurs ont suggéré l'existence d'un lien entre l'actualité proche-orientale et la recrudescence des actes de violence antisémites en France. Il est vrai que le déclenchement de la deuxième Intifada (en septembre 2002) a provoqué une montée des chiffres, et qu'à plusieurs reprises, en 2002 et 2004, des pics en France ont coïncidé avec des événements importants liés au conflit israélo-palestinien. Mais, depuis, il semble que le phénomène de la violence antisémite, après avoir été porté par l'actualité internationale, s'en soit en quelque sorte autonomisé (...)* » (Wieviorka, 2005 : 24). In deze exploratieve studie wensen wij na te gaan of het conflict in de Gaza-strook, en meer bepaald de operatie “Cast Lead”, een impact gekend heeft op de interculturele verhoudingen en op de graad van antisemitisme in België.

Het rapport bestaat uit twee grote luiken. In het eerste deel bestuderen we de evolutie van politieke stellingnamen rond de thematiek van de interculturele verhoudingen in België en bekijken we of er een mogelijke impact is van het conflict in en rond de Gaza-strook. We hebben hierbij bijzondere aandacht voor de Israëlische militaire operatie “Cast Lead” die plaatsgreep van 27 December 2008 tot 18 Januari 2009 in de Gaza-strook. Hiertoe maken we eerst een inventaris van stellingnamen en daden die relevant zijn in de context van de thematiek van de interculturele verhoudingen en interculturele dialoog en die gerapporteerd werden in de schrijvende pers. We gaan na of er hierbij andere tendensen te onderkennen zijn voor, tijdens en na de militaire operatie “Cast Lead” in de Gaza strook. In het tweede deel

gaan we op meer directe wijze de mogelijke impact van het conflict op de interculturele verhoudingen en de interculturele dialoog en op de graad van antisemitisme na met behulp van tijdserie analyse (“*time series analysis*”). We hanteren hier als bron zowel persartikels als de signaleringen van antisemitisme die het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding bereikten. De onderzochte periode in deze studie loopt van September 2007 tot Juni 2009. We bekijken dus een periode die een tijdspanne bestrijkt van minstens een jaar vóór de grootschalige militaire operatie “Cast Lead” tot ongeveer zes maanden na deze militaire interventie.

1. DE INTERCULTURELE VERHOUDINGEN IN BELGIË EN HET CONFLICT IN DE GAZA-STROOK. EEN ANALYSE VAN POLITIEKE STELLINGNAMEN IN DE PERS

Een eerste luik van ons onderzoek beslaat het maken en analyseren van een inventaris van stellingnamen en daden die relevant zijn in de context van de thematiek van de interculturele verhoudingen en interculturele dialoog en gerapporteerd werden in de schrijvende pers. We lieten ons hierbij leiden door de onderzoeksprocedure die gekend staat als de ‘political claim analysis’. Voornaamste inspiratiebron is het werk van Ruud Koopmans en Paul Statham die met name internationale verschillen op het vlak van politieke stellingnamen betreffende immigratie en burgerschap onderzocht hebben (Koopmans & Statham, 1999).

1.1. Analyse van politieke stellingnamen (*political claim analysis*)

Een ‘politieke claim’ kan gedefinieerd worden als « a unit of strategic action in the public sphere that consists of the purposive and public articulation of political demands, calls to action, proposals, criticisms, or physical attacks, which actually or potentially affect the interests or integrity of the claimants and/or other collective actors» (Koopmans & Statham, 2005: 24). Het gaat met andere woorden om het uiten van een politieke mening via verbale of niet-verbale middelen, ongeacht de precieze expressievorm (die kan gaan van verbale stellingnamen, over gewelddadige actie, repressieve maatregelen, politieke besluiten en protestmanifestaties tot gerechtelijke beslissingen) of de precieze bron (een overheid, een

sociale beweging, een NGO, professionele groepen of individuele actoren). Het gaat over een ruim pallet aan politieke stellingnamen die zowel een discursieve als een niet-discursieve vorm kunnen aannemen en ook gewelddadig en illegitiem van aard kunnen zijn. Toewijzing van attitudes, intenties en opinies vallen niet onder de reikwijdte van het concept omdat enkel de directe uiting van een politieke mening of een directe daad met politieke inhoud in rekenschap genomen wordt¹. Het moet gaan om een uiting of een daad met een politiek karakter waaronder we verstaan dat er een link moet zijn met collectieve sociale problemen (en hun vermeende oplossingen). Het kan dus niet gaan om kwesties die enkel een individu aanbelangen. Het is belangrijk te onderstrepen dat politieke stellingnamen allerlei vormen kunnen aannemen en dus ook hoogst onwenselijk en verwerpelijk kunnen zijn. We hanteren met andere woorden geen normatieve afbakening in onze definitie. Een ‘politieke’ stellingname wil in deze context dus niet betekenen dat het om een legitieme ‘democratische’ stellingname gaat, want ook racistische of anti-democratische uitingen en daden vallen onder de noemer.

Laten we enkele lukrake illustraties van politieke stellingnamen rond de interculturele verhoudingen en interculturele dialoog geven die we kunnen terugvinden in de Belgische pers van de afgelopen jaren en getuigen van de diversiteit in posities die ingenomen werden.

-> Een anesthesist dient klacht in tegen een Moslim omdat deze een interventie verhinderde bij zijn vrouw die hoogdringend een keizersnede moest ondergaan en daarbij het argument aanvoerde dat de arts een man was (Le Soir, 26/11/2007)

-> Tijdens een manifestatie in Bergen tegen de Israëlische interventie werden Israëlische vlaggen met hakenkruis op megedragen (La Dernière Heure Les Sports, 12/01/2009)

-> De federatie van Moslims in België schreef een brief aan de politieke partijen met de vraag hun positie omtrent de hoofddoek op school toe te lichten (Le Soir, 20/05/2009)

¹ We kunnen dit best met een voorbeeld illustreren. De volgende zin zal niet in rekenschap genomen worden als de uiting van een politieke claim: “Moskee X, die al heel lang vraagt om erkend te worden door de lokale autoriteiten, staat gekend om...”. Het gaat immers om een omschrijving met een toewijzing van een politieke intentie maar niet om een rechtstreekse politieke vraag of politieke stellingname. Die is er dan weer wel in volgende zin: “Moskee X vraagt aan de gemeentelijke autoriteiten om erkend te worden”.

- > De gemeenteraad van Bastogne heeft het voorstel tot bouw van een moskee goedgekeurd (La Libre Belgique, 20/06/2008)
- > Schrijfster Katrien Van Hecke organiseerde een literaire ontmoeting om bruggen te slaan tussen de Joodse en Moslimgemeenschappen (Het Laatste Nieuws, 14/11/2007)
- > Meryem Kacar (Groen) vroeg de gemeenteraad van Gent om een apart perceel voor Moslims te voorzien op de begraafplaats van Gent (De Morgen, 17/10/2007)
- > Onbekenden hebben een sandwich-shop die opengehouden werd door twee Moslims vernield. Na alles vernield te hebben, schreven ze islamofobe leuzen op de muren (De Standaard, 10/11/2007).

Dit zijn allemaal voorbeelden van politieke stellingnames – hetzij discursief (verbaal), hetzij met daden – aangaande de interculturele verhoudingen in België. In ons onderzoek gaan wij nagaan of er veranderingen optreden wat betreft de inhoud en teneur van die politieke stellingnamen in de Belgische pers naar aanleiding van het conflict in Gaza en meer bepaald de operatie “Cast Lead”. We focussen ons, geïnspireerd door eerder buitenlands onderzoek (Koopmans & Statham, 1999), op politieke stellingnamen die gerapporteerd worden in de media omdat we ervan uitgaan dat ze een afspiegeling vormen van het geheel aan politieke daden en eisen die plaatsvinden in de publieke sfeer. We interesseren ons daarbij enkel voor de rapportage van politieke stellingnamen en het daarbij horende narratief van feiten en niet voor de mening van de journalist(en) over die feiten. Zoals we reeds aanhaalden, interesseren ons enkel directe politieke stellingnamen waarover gerapporteerd wordt en laten we projectie en toewijzing van attitudes en opinies buiten beschouwing. Wat ons interesseert is de pers als informatiekanaal, met precieze aandacht voor wat ze rapporteert en we laten daarbij buiten beschouwing hoe dit gerapporteerd wordt.

Hoewel de geschreven pers in het algemeen een goed beeld geeft van gebeurtenissen in de publieke sfeer, dienen een aantal methodologische kanttekeningen gemaakt te worden bij het gebruik van krantenartikels als instrument voor het maken van een inventaris van verschillende types interventies van actoren in de publieke sfeer. Een eerste vraag die zich opdringt is of de geschreven pers op exhaustieve en trouwe wijze melding maakt van alle politieke uitingen in de publieke sfeer. Dit is niet noodzakelijk het geval. Zo moeten we rekening houden met twee typen vertekening: de zogenaamde selectiebias en de beschrijvingsbias (Earl et alii, 2004 ; Barranco & Wisler, 1999). In het dagdagelijkse journalistieke werk vindt voortdurend selectie plaats. De journalist moet informatie filteren en

beslissen welk nieuws wel en welk nieuws niet gebracht wordt. Daarbij worden een aantal regels op bewuste en onbewuste wijze toegepast en dit heeft als gevolg dat bepaalde gebeurtenissen een hogere of lagere kans hebben om gerapporteerd te worden in de pers. Het ene type gebeurtenis heeft volgens de journalist al een hogere nieuwswaarde dan de andere. Er vindt als het ware ook een soort strijd plaats tussen thematieken in het verwerven van nieuwswaarde. Dat proces vindt in de gehele pers plaats maar elk medium heeft ook haar eigen identiteit en haar eigen publiek wat ook weer een impact kan hebben op beslissingen aangaande wat aandacht verdient en wat het niet verdient. Er kan daarbij ook een ruimtelijke dimensie spelen: plekken waar er meer redacties en persagentschappen te vinden zijn, zullen op frequentere wijze in het nieuws komen.

Barranco en Wisler (1999) stellen drie strategieën voor in het omgaan met die selectiebias: meerdere nieuwsbronnen hanteren, andere bronnen (organisaties, politie, etc.) dan enkel media-bronnen gebruiken en de mogelijke vertekening constant houden over de gehele periode (dat wil zeggen zich ervan verzekeren dat de redactionele lijn van de weerhouden pers gelijk gebleven is). In dit rapport doen wij een poging deze drie strategieën aan te wenden. We kozen er eerst en vooral voor om ons te focussen op zes grote kranten van de Belgische geschreven pers, wat voor de nodige diversiteit aan bronnen moeten zorgen. Daarnaast hebben we ons niet enkel beperkt tot media-analyse maar hebben we ook bijkomend materiaal gebruikt ; in ons geval gaat het dan om signalementen van antisemitisme bij het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding (waarop we later zullen terugkomen). Tenslotte hebben we gecontroleerd of er geen spectaculaire veranderingen in de redactionele lijn van onze geschreven nieuwsbronnen heeft plaatsgevonden in de onderzochte periode.

De tweede vertekening, de descriptiebias, houdt verband met het feit dat journalisten niet altijd in staat zijn evenementen op precieze wijze te rapporteren aangezien werkelijke objectiviteit moeilijk te verzekeren valt. Verschillende auteurs zijn er echter van overtuigd dat zogenaamd 'hard news' (feitelijke gegevens zoals: "wie?", "wanneer?", "wat?", enzovoort), hoewel er vaak fouten en weglatingen zijn, doorgaans toch een vrij goede weergave van de externe realiteit zijn (Earl et alii, 2004). De zaken liggen moeilijker als het om zogenaamd 'soft news' gaat, waarbij de opinie van de journalisten een grotere rol speelt. In dit onderzoeksrapport focussen we ons niet op dat zachtere opiniërende nieuws maar willen we ons enkel concentreren op feitelijk nieuws. Omdat we politieke stellingnamen willen traceren aan de hand van verschillende nieuwsbronnen, valt ontbrekende informatie vaak aan te vullen

als eenzelfde nieuwsfeit door meerdere kranten behandeld wordt. Dit stelt ons in staat om de negatieve effecten van de descriptiebias enigszins onder controle te houden.

1.2. Steekproeftrekking van krantenartikels

In het kader van onderhavig onderzoek was het uiteraard niet mogelijk om een analyse te maken van alle politieke stellingnamen die in de gehele Belgische pers aan bod kwamen gedurende een bepaalde periode. De periode waarop we ons focussen loopt van 3 september 2007 tot 20 juni 2009 (in totaal 94 weken). We wensten immers een periode te onderzoeken die breed genoeg is om zowel voor als na operatie “Cast Lead” voldoende te onderzoeken weken te hebben. Om pragmatische redenen hielden we het bij een periode van ongeveer één jaar (en twee maanden) vóór het begin van de operatie “Cast Lead” en ongeveer zes maanden na de militaire operatie.

We moesten voor deze periode een steekproef van kranten(artikels) trekken die zo goed mogelijk toeliet onze onderzoeksvraag te beantwoorden. Een eerste keuze viel daarbij op dagelijks verschijnende kranten met een ruime verspreiding. We hielden daarbij ook een zeker evenwicht tussen Franstalige en Nederlandstalige kranten voor ogen. Aan Franstalige kant viel onze keuze uiteindelijk op « Le Soir », « La Dernière Heure » en « La Libre Belgique »². Aan Nederlandstalige kant opteerden we voor « Het Laatste Nieuws », « De Standaard » en « De Morgen »³. Bij de Vlaamse kranten namen we « Het Nieuwsblad » dus niet op, ook al is dit de tweede meest gelezen krant aan Nederlandstalige kant. We maakten deze keuze omdat we min of meer vergelijkbare kranten aan beide kanten van de taalgrens wensten te weerhouden. Bovendien kunnen we wijzen op de nauwe redactionele samenwerking tussen Het Nieuwsblad en de Standaard.

We legden de klemtoon op de betalende geschreven pers, ook al wordt de gratis geschreven pers gretig gelezen (de Franstalige Metro verschijnt op 540.900 lezers en de Nederlandstalige Metro op 366.200 lezers⁴). De gratis pers namen we niet op omdat we het aantal te analyseren artikelen binnen de perken wensten te houden, de redactionele lijn van de

² Respectievelijk, in termen van « readers last period » : 566.700, 465.000 en 183.000 lezers in de periode 2008-2009 (Bron : CIM, geciteerd in La Libre Belgique, 16/09/2009, p. 14).

³ Respectievelijk, in termen van « readers last period » : 1.081.400, 358.100 en 274.300 lezers in de periode 2008-2009 (Bron : CIM, geciteerd in La Libre Belgique, 16/09/2009, p. 14).

⁴ Cijfers in termen van « readers last period ». Bron : CIM 2008-2009, geciteerd in La Libre Belgique, 16/09/2009, p. 14

gratis pers moeilijker te identificeren valt en er minder achtergrondartikels in verschijnen. Het is overigens voor dezelfde reden dat we ons beperkten tot de gedrukte versie van de geschreven dagbladers en publicaties op internet niet in beschouwing namen. Er kan hierbij aangestipt worden dat een door ons uitgevoerde test uitgewezen heeft dat in vergelijking tot de geschreven dagbladers weinig bijkomende politieke stellingnamen getraceerd kunnen worden als die bronnen wel opgenomen zouden worden.

Idealiter hadden we voor de zes geselecteerde kranten alle artikelen in beschouwing genomen die tijdens de te onderzoeken periode verschenen zijn. Dit is echter een te tijdrovende en te kostelijke operatie en we hebben daarom voor een procedure van steekproeftrekking moeten opteren. Ook al is onze uiteindelijke analyse-eenheid de politieke stellingname rond interculturele verhoudingen, moet die steekproeftrekking praktisch gezien via artikelen gebeuren waarin die politieke stellingnamen gerapporteerd worden.

Een zuivere toevalssteekproef trekken is hierbij niet de aangewezen procedure. We moeten voor het uitvoeren van een statistische analyse over de tijd heen immers een onderverdeling van onze periode hanteren en een hergroepering van onze stellingnamen per weken uitvoeren⁵. We willen vermijden dat sommige weken onder- of oververtegenwoordigd zijn in onze selectie op basis van toeval. Een tijdserie analyse zou daar immers nadelige effecten van ondervinden. We dienden daarom een procedure van steekproeftrekking per week te hanteren.

Laat ons om onze precieze steekproeftrekking toe te lichten, eerst even stilstaan bij een methode die frequent gehanteerd wordt bij inhoudsanalysen en die we voor onze eigen noden hebben aangepast. Bij inhoudsanalysen van mediaberichtgeving wordt frequent de zogenaamde methode van de « constructed week » gehanteerd (Neuendorf, 2002 ; Kippendorf, 2004). Die methode bestaat erin, om voor een bepaalde krant, de artikels te weerhouden van de maandag van week 1, van de dinsdag voor week 2, van de woensdag voor week 3 en zo verder tot men een gehele week bereikt heeft. Een beperkt aantal weken stelt ons zo in staat een representatieve steekproef van de inhoud van een bepaalde krant voor een langere periode op te bouwen (Lacy, Robinson & Riffe, 1995). Onze doelstelling is het aantal politieke stellingnamen rond interculturele verhoudingen te kunnen monitoren per week. We willen nagaan of er verschuivingen plaats vinden omwille van de evenementen in Gaza.

⁵ We wijzen er op dat we geen dagelijkse monitoring van de actualiteit per week nodig hebben voor het eerste descriptieve deel van onze analyse, maar dit wel nodig is voor ons tweede luik, namelijk de tijdserie analyses. We komen hier later nog op terug.

Hiertoe hebben we de methode van de geconstrueerde week naar onze vraagstelling hertaald. Omdat we zes kranten analyseerden en er normaal gezien zes verschijningsdagen van de pers per week zijn – niet alle door ons geanalyseerde kranten hebben immers een zondageditie -, is het mogelijk om een “type week” te construeren waarbij elke dag aan één krant toegewezen wordt. Omdat we er rekening mee moeten houden dat bepaalde dagen zich mogelijk beter lenen tot de beschrijving en melding van evenementen en politieke stellingnamen dan anderen – een maandag is vanuit nieuwsoogpunt een ander soort dag dan de dinsdag omwille van het weekend dat de maandag net voorafgaat - en omdat kranten een andere redactionele lijn en dus ook andere selectiegewoonten bij nieuwsgaring kunnen hebben, is het aangewezen een variant op de geconstrueerde week te hanteren. We schuiven daarbij de door een specifieke krant gecoverde dag per week telkens één dagje op. We willen dus vermijden dat elke zelfde dag van de week telkens door dezelfde krant behandeld wordt. We wijzen daarom een specifieke dag toe aan een specifieke krant en die schuift een week later met een dagje op. Zo krijgen we cycli van zes weken⁶ waarbinnen elke krant één keer een andere dag van de week behandeld heeft. We kunnen niet uitsluiten dat op bepaalde dagen een specifiek soort nieuws eerder gebracht wordt dan ander nieuws (zo neemt sportnieuws een belangrijke rol in op maandag) en we kunnen evenmin uitsluiten dat een bepaalde krant zijn redactionele voorkeuren heeft, maar met het hanteren van deze cycli zorgen we ervoor dat deze vertekeningen ten minste niet gecombineerd worden. Over de gehele onderzoeksperiode zijn er verschillende cycli, wat voldoende ‘menging’ van dagen en kranten met zich meebrengt. Zo krijgen we een betere grip op de karakteristieken van de melding van politieke stellingnamen per week over de gehele periode heen en behouden we tegelijkertijd de specifieke kenmerken van de betrokken weken.

Voor de vele artikelen die dagelijks in de krant verschijnen, was er dan nog een verdere selectie nodig. We dienden substeekproeven van relevante artikelen te creëren die een directe link hebben met onze onderzoeksvraag. We weerhielden volgens deze methode van « relevance sampling » (Krippendorf, 2004 : 119) enkel die artikelen die verband houden met de thematiek van interculturele verhoudingen. De weerhouden artikelen vormen dus geen representatieve afspiegeling van de gehele inhoud van de krant, maar enkel wat onze centrale thematiek betreft. Op basis van die artikelen werd dan een databestand van politieke stellingnamen opgemaakt.

⁶ In bijlage vindt u een illustratie van deze methode terug.

Ons centraal aandachtspunt zijn de interculturele verhoudingen, met een bijzondere aandacht voor antisemitisme, racisme en islamofobie. Daarom focusten wij ons meer bepaald op politieke stellingnamen die verband hielden met de Joodse gemeenschap en de Moslimgemeenschap(en)⁷. Concreet betekent dit dat alle artikelen weerhouden werden waarin er een politieke stellingname was die ofwel ingenomen werd door een persoon die beschouwd kan worden als behorende tot de Joodse gemeenschap ofwel beschouwd kan worden als een persoon met een Arabische of Moslimachtergrond. Ook alle artikels waarin een politieke stellingname werd ingenomen (door eender welk type actor) waarin uitspraken gedaan worden die mensen behorende tot de Joodse gemeenschap of mensen van Arabische origine of met een Moslimachtergrond betreffen, werden geselecteerd. Het laatste type artikelen is (uiteraard) frequenter dan het eerste type artikelen. Telkens moet het om een politieke stellingname gaan die te maken heeft met de Belgische interculturele verhoudingen en los staan van de internationale politiek (tenzij de internationale politiek een impact heeft op de Belgische interculturele verhoudingen; zoals bijvoorbeeld tijdens de militaire interventies van Israël in de Gazastrook). Meerdere codeurs hebben de dataset aan artikelen geanalyseerd en hebben daarbij intensief samengewerkt om zich ervan te vergewissen dat artikelen volgens dezelfde criteria weerhouden werden.

In de zoektocht naar relevante artikelen hebben we een reeks zoektermen gehanteerd die losgelaten werden op de door ons geselecteerde kranten volgens de procedure van de geconstrueerde weken. Alle artikelen die door de zoektermen gesuggereerd werden, werden integraal gelezen en op basis daarvan werd beslist of het al dan niet om een relevant stuk ging. Indien het om een relevant stuk ging, werden vervolgens de politieke stellingnamen in het artikel getraceerd en gecodeerd. De zoektocht volgens sleutelwoorden⁸ werd ondernomen in

⁷ Wij wensen expliciet te benadrukken dat het hier om analytische categorieën gaat en we geen essentialistische visie op etno-culturele of religieuze groepen aanhangen. Wanneer we spreken over een 'Joodse Gemeenschap' of de 'Moslimgemeenschap(en)' wensen we daarbij geenszins te insinueren dat het over monolitische blokken gaat. Laat ons ook aanstippen dat we ons bewust zijn van het feit dat bij het bepalen van een etnisch-culturele identiteit complexe processen van zelfidentificatie en externe *labelling* optreden en identitaire identificatie vaak sterk context gebonden is. Bij onze selectie hanteerden we als criterium of actoren door zichzelf of door anderen als Joods of Moslim voorgesteld werden.

⁸ Dit waren de zoektermen die we gebruikten in het Frans : juif* juiv* judai* musulman* islam* antisémit* mosquée* synagogue* casher* halal* imam* rabbin* voile* kippa* *sionis* arab* « nord-africain* » maghreb* Voor de zoektocht in het Nederlands gebruikten we deze termen : jood* jod* judaïsme* islam* Moslim* antisemi* synagoge* moskee* kosher* halal* imam* rabbi* *zionis* hoofddoek* keppel* arabi* anti-zionis* "noord-afrikaan*" maghreb*. Vanaf één van deze termen of hun afgeleide in een artikel voorkwamen, werd het geselecteerd.

twee databanken die het geheel aan artikelen van de Belgische pers herbergen. Het gaat meer bepaald om *PressBanking* voor de Franstalige pers en om *Mediargus* voor de Nederlandstalige pers. Aan de hand van de gebruikte sleuteltermen traceerden we een zeer groot aantal artikelen die niet altijd relevant waren (bijvoorbeeld artikelen over de Turkse keuken of over zeilen) maar de achterliggende idee was dat het beter was wat te breed te gaan dan relevante artikelen mis te lopen.

1.3. Inventarisatie van politieke stellingnamen.

Binnen het weerhouden corpus van krantenartikels werd vervolgens een inventaris van politieke stellingnamen gemaakt. Daarbij werd per politieke stellingname de volgende informatie gecodeerd, zoals gesuggereerd werd door Statham, Koopmans & Guigni (2005):

De acteur : de persoon die de politieke stellingname inneemt

De vorm : de manier waarop de politieke stellingname geuit wordt

De geadresseerde : aan wie is de politieke stellingname gericht ?

De inhoud : wat is de precieze inhoud van de stelling, vraag of eis ?

Het voorwerp : wie wordt (positief of negatief) beïnvloed door de stelling, vraag of eis?

Elke politieke stellingname kan volgens dit analyseschema gehercodeerd worden. Het is niet noodzakelijk dat alle elementen aanwezig zijn om van een politieke stellingname te kunnen spreken; enkel de vorm en het object dienen noodzakelijkerwijs aanwezig te zijn. In het coderingsproces wordt de politieke stellingname telkens op de volgende wijze geherformuleerd: een actor (het onderwerp) onderneemt een actie (de vorm) in de publieke sfeer met de bedoeling ervoor te zorgen dat een andere actor (de geadresseerde) iets onderneemt (de inhoud) met betrekking tot een derde (het voorwerp). Nu wordt een politieke stellingname uiteraard niet steeds op die wijze geformuleerd en komt het erop aan de diverse elementen (indien aanwezig) correct te identificeren.

Hierbij enkele voorbeelden:

De actor	De vorm	De geadresseerde	De inhoud	Het voorwerp
De gemeente Vorst	heeft beslist		zich bij een intercommunale aan te sluiten	om een Moslimbegraafplaats mogelijk te maken
Onbekenden	hebben brand gesticht			aan een synagoge
Het collectief 'divers en actief'	heeft een petitie laten rondgaan	waarin de gemeenteraad van Gent gevraagd wordt	om geen hoofddoekverbod in te voeren	(Moslimmeisjes)

Voor elke onderdeel worden telkens ook andere variabelen in kaart gebracht om een zo precies mogelijke omschrijving van het element in kwestie te kunnen krijgen. Wat de actor van de politieke stellingname betreft, wordt bijvoorbeeld bijgehouden tot welk soort groep hij of zij behoort (overheid, media, vereniging, etc.), om welk type actor het gaat (individueel of groep), zijn of haar actieveld, eventuele politieke kleur en of het al dan niet om een actor gaat die gelinkt is aan een etnisch-culturele minderheid. Om al die elementen adequaat in kaart te brengen werd een gestandaardiseerd codeboek gebruikt. We inspireerden ons hierbij in grote mate op het codeboek dat uitgewerkt werd en gehanteerd wordt in het door de Europese Commissie gesubsidieerde internationaal vergelijkend onderzoeksproject 'Eurislam'⁹ en dat zelf terug gaat op in eerdere onderzoeken gehanteerde codeboeken voor media-analyse¹⁰.

In totaal werden 477 politieke stellingnamen gecodeerd op basis van 325 weerhouden persknipsels¹¹. Drie codeurs verzorgden de selectie van relevante artikelen en voerden de codering uit van politieke stellingnamen in de artikelen. Het is een standaardpraktijk om bij inhoudsanalyse meerdere codeurs in te zetten omdat de werklast te substantieel is voor een enkele persoon. Het is daarbij belangrijk te verzekeren dat de codeurs op dezelfde wijze tewerk gaan bij de identificatie en codering van politieke stellingnamen. Doorgaans wordt dit verzekerd door een gemeenschappelijke training en het nagaan van de "intercodeerders betrouwbaarheid" ("intercoder reliability"). In ons geval kan het codeerproces om drie

⁹ <http://www.eurislam.eu>

¹⁰ Beschikbaar op aanvraag.

¹¹ Er werden 120 persknipsels weerhouden aan Franstalige kant en 205 persknipsels weerhouden aan Nederlandstalige kant. Uit de 120 persknipsels aan Franstalige kant konden 173 politieke stellingnamen gedistilleerd worden en uit de 205 persknipsels aan Vlaamse kant kwamen 304 politieke stellingnamen voort.

redenen als betrouwbaar geacht worden. Eerst en vooral werden de codeerders gezamenlijk opgeleid, vervolgens bleven zij in permanent contact tijdens het coderingsproces om eventuele moeilijkheden samen uit te klaren en ten slotte hebben twee van de drie codeerders alle gecodeerde claims opnieuw overlopen. Omdat hierbij alle artikels en claims meermaals overlopen werden door verschillende personen en op deze wijze coherentie verzekerd werd, hoefde geen bijkomende statistische verificatie van intercoderingsbetrouwbaarheid plaats te vinden.

Als leidraad werden de codeerinstruities zoals vooropgesteld door Koopmans & Statham (1999) gehanteerd. Concreet betekent dit dat wanneer eenzelfde politieke stellingname door twee of meer artikelen behandeld wordt, dit slechts één keer als politieke stellingname in de database opgenomen wordt. Daarbij wordt de relevante informatie uit de verschillende artikelen samengevoegd. Anders dan de procedure zoals voorgesteld door Koopmans & Statham hebben we in geval van politieke stellingnamen door meerdere actoren van een verschillend type deze niet telkens apart opgenomen. We weerhielden telkens slechts de meest relevante actor, waarbij prioriteit gegeven werd aan etnische minderheden, antiracistische organisaties en mensenrechtenactivisten. Dit was het geval in een dertigtal cases. Wanneer er een tijdverschil optrad tussen het tijdstip van de politieke stellingname en haar melding in de pers, hebben we de politieke stellingname enkel opgenomen als ze tijdens dezelfde week van haar melding opgetreden was.

1.4. Resultaten van de beschrijvende analyse

Aan de hand van de database van politieke stellingnamen, die samengesteld werd volgens de eerder beschreven methode, kunnen we een beeld schetsen van (de verschuivingen in) het publieke debat aangaande de interculturele verhoudingen (met focus op de Joodse gemeenschap en/of de Moslimgemeenschappen) in de periode september 2007 tot juni 2009. We kunnen met name nagaan wie in dat debat actief was en over welke soort thematieken het ging. In tabel 1 geven we een overzicht van het soort onderwerpen dat in het publieke debat in de onderzochte periode aan bod kwamen. Wat meteen opvalt is dat politieke stellingnamen met betrekking tot integratie van etnisch-culturele minderheden het meest frequent zijn (230 stellingnames), gevolgd door antiracistische stellingnames (166 gevallen) en racistische, antisemitische of xenofobe stellingnamen (46 gevallen). Politieke stellingnamen waarbij

gebeurtenissen in de internationale politiek onmiddellijk gekoppeld worden aan de interculturele verhoudingen in België zijn relatief schaars (31 gevallen). Het thema asiel en migratie kwam nauwelijks aan bod (1 claim). We herinneren de lezer er wel nog eens aan dat we bij de selectie van relevante artikelen hebben gekeken naar een vermelding van (een lid van) de Joodse gemeenschap en/of de Moslimgemeenschap(en), hetzij als actor, onderwerp of geadresseerde. Dit verklaart waarom het thema asiel en migratie zo weinig aanwezig is in onze dataset, terwijl het in de onderzochte periode globaal wel een actueel politiek thema was.

Zoals in tabel één gelezen kan worden, waren er 46 politieke stellingnamen met een racistisch, antisemitisch of xenofob karakter. Het gros van de xenofobe stellingnamen (26 gevallen) was islamofob van aard. Doorgaans stelt men daarbij de zogenaamde ‘incompatibiliteit’ tussen wat men de Islam cultuur en de Westerse cultuur noemt, aan de kaak. Als voorbeeld kunnen wij bijvoorbeeld de uitspraak van Père Samuel citeren wanneer die stelt dat « chaque famille arabo-musulmane est une famille en trop ». De acties van de politieke partij Vlaams Belang springen ook in het oog waarbij deze zich verzet tegen de vermeende “islamisering” van de samenleving, met als orgelpunt de betoging “Stop Islamisering in Europa” in september 2007. Vervolgens zijn er een reeks antisemitische politieke stellingnamen (dertien in onze database). Het gaat hier ondermeer om antisemitische leuzen die gescandeerd werden tijdens betogingen tegen de Israëlische militaire acties in de Gazastrook in de periode januari 2009 en om incidenten bij concerten van de neo-nazi organisatie “Blood and Honour”.

Tabel 1. Overzicht van onderwerpen van politieke stellingnamen (september '07 – juni '09)

	Effectieven	%
1. Immigratie en asiel	1	
erkenning, verblijfsrecht	1	0,2
2. Integratiebeleid	230	
Integratie van minderheden (algemeen)	6	1,2
rechten van minderheden: naturalisatie, burgerschap, politieke participatie	2	0,4
sociale rechten: arbeidsmarkt, onderwijs, gezondheid, taalverwerving	6	1,2
religieuze accommodatie	178	37,3
culturele rechten: andere	2	0,4
discriminatie en ongelijke behandeling	3	0,6
problemen van minderheidsgroepen: criminaliteit, positie van vrouw, radicalisering en extremisme	28	5,7
interetnische verhoudingen	5	1
3. Antiracisme	166	
Institutioneel racisme	8	0,6
Niet-institutioneel racisme (algemeen)	7	1,4
Niet-institutioneel racisme: veroordeling	37	7,8
niet-institutioneel racisme: reactie via onderwijs	9	1,9
Niet-institutioneel racisme: tegenmobilisatie	4	0,8
Bescherming van minderheden tegen geweld	7	1,5
Strijd tegen extreem-rechtse politieke partijen	1	0,2
Repressie: politieke respons	8	1,7
Repressie: gerechtelijke respons	5	1
Repressie: politieke respons	6	1,3
Aanklagen van antisemitisme	38	7,8
Aanklagen van islamofobie (discursief)	27	5,7
Aanklagen van negationisme	9	1,9
4. Xenofobie	46	
xenofob discours (algemeen)	1	0,2
antisemitisch discours	13	2,7
islamofob en anti-islamitisch discours	26	5,2
negationisme	6	1,3
5. Internationale politiek	31	
Israëliisch-Palestijns conflict	7	1,5
Operatie 'Cast Lead' tegen	9	1,9
Operatie 'Cast Lead' voor	2	0,4
Internationale politiek: andere	1	0,2
Wereldoorlog II / Holocaust	12	2,5

Antiracistische stellingnamen zijn evenwel een stuk frequenter (166 gevallen) en opvallend is daarbij het relatief grote gewicht van oproepen tot tolerantie en dialoog (37 gevallen). Het kan daarbij gaan van politieke verklaringen via de media, over de opening van een Joods-Marokkaans cultureel centrum tot de publicatie van kinderboeken over diversiteit en interculturele dialoog. Telkens wordt daarbij een statement gemaakt met betrekking tot wat interculturele dialoog of tolerantie genoemd wordt.

Verder vallen expliciete veroordelingen van xenofobe, racistische of antisemitische vertogen en daden op. Zo worden antisemitische vertogen (38 stellingnamen), islamofobe vertogen (27 stellingnamen) en negationisme (9 stellingnamen) expliciet aan de kaak gesteld en veroordeeld. Het gaat daarbij soms om heel duidelijke gevallen, zoals de vraag van het “Meldpunt Discriminatie Internet » om de toegang tot antisemitische spelletjes op het internet te verhinderen of reacties op het plaatsvinden op Belgische grondgebied van concerten van neo-nazi organisatie “Blood and Honour” (ondermeer om in maart 2008 de verjaardag van Hitler te vieren). Andere keren ontstaat een controverse of er al dan niet antisemitisme of islamofobie in het spel is en worden hieromtrent meerdere posities ingenomen (denken we aan de controverse rond de VRT-uitzending “Plat préféré” die een uitzending rond het vermeende geliefkoosde maal van Hitler diende af te voeren, of nog, de debatten rond een artikel in de krant *de Standaard* van de hand van Geert Van Istendael en Benno Barnard).

Opvallend is dat de meeste politieke stellingnamen betrekking houden op het integratiebeleid en het overgrote deel betrekking heeft op religieuze accommodatie (178 stellingnamen). Het gaat hierbij in overgrote meerderheid om het vraagstuk van accommodatie tegenover de Moslimgemeenschappen en slechts in beperkte mate wat betreft de Joodse gemeenschap (5 stellingnamen). Het gros van de stellingnamen betreft het specifieke thema van de hoofddoek (77 stellingnamen). Het gaat dan met name om de kwestie van het al dan niet toelaten van de hoofddoek in publieke administraties (44 stellingnamen), een debat dat plaatsgreep in de context van de beslissing van een aantal gemeenteraden om het dragen van de hoofddoek in de gemeentelijke administratie te verbieden. Zo maakte met name de discussie in Gent (oktober en november 2007) een hele polemiek los: politieke actoren namen ook buiten de context van het debat in de Gentse gemeenteraad allerlei posities in en de allochtone middenveld organisatie “Divers en Actief” lanceerde een petitie om de gemeenteraad op andere gedachten te brengen. Gelijkaardige debatten braken los naar aanleiding van beslissingen van de gemeenteraden van Lier (januari 2008) en van Mechelen (maart 2008). In de onderzochte periode kwam het onderwerp van de hoofddoek uiteraard ook ter sprake in de context van het onderwijssysteem. Dit debat was toen echter minder intens en focuste zich eerder op het “niet nemen van beslissingen” (namelijk de vrijheid die aan schooldirecteuren gelaten werd om al dan niet een hoofddoekenverbod in te voeren). Het is pas later (schooljaar 2009-2010), buiten de door ons onderzochte periode, dat het debat over de hoofddoek op school een grotere aandacht zal krijgen naar aanleiding van de mobilisatie

rond het hoofddoekenverbod aan het Atheneum van Antwerpen en de latere beslissing betreffende het hele Vlaamse gemeenschapsonderwijs.

Een andere thematiek op het vlak van cultureel-religieuze kwesties betreft de thematiek van de constructie van moskeeën en minaretten, waarrond we 24 politieke stellingnamen terugvinden in de onderzochte periode. Eens te meer draaien de debatten met name rond beslissingen in gemeenteraden.

Waar bij het dragen van de hoofddoek vooral opvalt dat deze verboden wordt, zien we dat wat betreft de constructie van moskeeën en minaretten zowel positieve als negatieve beslissingen worden genomen. Politieke stellingnamen komen meestal van de moskee die een aanvraag indient of gebeuren in de gemeenteraad die zich moet uitspreken. Af en toe treedt daarbij ook nog eens (tegen)mobilisatie op en het is dan telkens de politieke partij Vlaams Belang die daarbij een sleutelrol speelt.

Concluderend kunnen we zonder aarzelen stellen dat tijdens de onderzochte periode de politieke stellingnamen vooral betrekking houden op de kwestie van het omgaan met cultureel-religieuze diversiteit en daarbij horende accommodatie in de publieke sfeer en dan meer bepaald wat betreft de Moslingemeenschap(en). Het publieke debat over interculturele verhoudingen spitste zich zelfs toe op één duidelijk thema: de hoofddoek. Wat verder opvalt is dat een flink aantal van de politieke stellingnamen van antiracistische aard zijn, waarbij xenofobie veroordeeld of aangeklaagd wordt. Ook antisemitisme en negationisme worden relatief frequent aangeklaagd. Antiracistische politieke stellingnamen zijn overigens duidelijk frequenter dan xenofobe politieke stellingnamen in de publieke ruimte. Ongetwijfeld houdt dit ook verband met redactionele keuzen waarbij men liever het woord geeft aan ‘legitieme’ actoren die xenofobie aanklagen dan nog eens een forum te geven aan actoren met een racistisch of xenofob discours of enkel op racistische daden te focussen zonder een tegenreactie te belichten.

Na dit overzicht van de tendensen op het vlak van de inhoud van politieke stellingnamen, willen we even stilstaan bij wie het woord neemt of politieke daden stelt. We presenteren een kruistabel voor het type actoren en het type politieke stellingnamen in tabel 2. Wat opvalt is dat de meeste stellingnamen ingenomen worden door overheidsactoren en het dan meestal over cultureel-religieuze kwesties gaat. Het zijn vooral lokale overheden die politieke posities innemen (vaak gaat het om beslissingen, zoals bijvoorbeeld het nemen van initiatieven rond het organiseren van het offerfeest of het nemen van beslissingen omtrent de constructie van moskeeën en minaretten). Opvallend is dat het bij hogere overheden vaker om

verklaringen dan om beslissingen gaat. Zo nemen Vlaams minister voor inburgering Marino Keulen en Minister voor Gelijke Kansen Marie Arena opvallend vaak al dan niet spontaan politieke stellingnamen in over het thema diversiteit. Ook verkozenen zonder uitvoerende functie spreken zich vaak uit over religieuze accommodatie. Naast de beslissing van de Senaat om de dotatie aan het FN te schrappen na het zingen van een antisemitisch lied door senator Delacroix, gaat het doorgaans om verklaringen in het Parlement of interventies in gemeenteraden en minder om beslissingen. Ook al is al wie uitvoerende of wetgevende mandaten heeft, verbonden aan politieke partijen, hebben we ook een aparte categorie ‘politieke partijen’ weerhouden waarbij politici zich uitspreken of daden ondernemen los van de uitoefening van hun specifieke politieke mandaat.

Tabel 2. Kruistabel voor het type actoren en het type politieke stellingnamen

Wie neemt een politieke stelling in over welk onderwerp?										
	religieuze accommodatie	sociale problemen betreffende minderheden	moreel appel	anti-racisme	aanklagen en onthullen xenofobie	aanklagen en onthullen anti-semitisme of negotisme	antisemitische stellingnamen of daden	anti-islamitische stellingnamen of daden	andere politieke stellingnamen	totaal
individuen	20	8	4	4	7	5	4	2	8	62
overheid	46	1	4	11	3	6	0	1	3	75
wetgever	16	1	1	6	3	2	1	0	2	32
gerecht	6	2	0	2	0	1	1	0		12
politieke partijen	33	1	2	2	1	1	1	9		50
media	1	2	0	1	5	10	0	5	8	32
professionale organisaties	17	3	15	5	2	4	3	1	8	58
etnische minderheid	5	3	1	6	4	11	0	0	13	43
religieuze minderheid	16	1	6	3	0	0	0	0	5	31
antiracistische organisatie	6	3	0	6	2	6	0	0	4	27
racistische organisaties	0	0	0	0	0	0	3	3		6
onbekend	1	0	1	2	0	0	6	3	4	17
anderen	11	3	3	7	0	1		2	5	32
totaal	178	28	37	55	27	47	19	26	60	477

Vaak gaat het daarbij om (protest)acties in de publieke sfeer. Opvallend is dat er een flink aantal islamofobe interventies zijn binnen deze categorie en het dan telkens om het Vlaams Belang gaat. Te denken valt bijvoorbeeld aan de betoging “stop Islamisering van Europa” in september 2007.

Verder valt op dat politieke actoren zich vaak uitspreken over de kwestie van religieuze accommodatie. Zo reageren bijvoorbeeld de partijvoorzitters van de Franstalige politieke

partijen op de uitdaging van het burgercollectief “neutralité.be” om een duidelijk standpunt in te nemen over de hoofddoek op school. Ook hier is het echter vaak weer het Vlaams Belang dat stelling inneemt. Gezien het cordon sanitaire tegen het Vlaams Belang vinden we die partij nooit terug bij de verklaringen van leden van de uitvoerende macht maar het valt op dat we ook zelden melding vinden van verklaringen van leden van de wetgevende macht in het parlement. De partij komt vaker aan bod met buitenparlementaire interventies zoals bijvoorbeeld manifestaties tegen de bouw van de Attakwa moskee in Kortrijk (maart 2009), het bussen van pamfletten in Antwerpen uit protest tegen het Offerfeest (december 2008) of nog de verspreiding van een CD met een lied tegen de toename van het aantal moskeeën in België.

Binnen de categorie “professionele organisaties” vinden we een diverse mengeling aan typen actoren terug, maar vaak gaat het om culturele actoren (schrijvers, theatermakers, etc.), advocaten, artsen, schooldirecteurs of academici. Ook deze groepen mengen zich het meest in het debat over religieuze accommodatie. Vaak gaat het daarbij over heel concrete zaken: zo spreken de artsen zich met name uit over het omgaan met etnisch-culturele diversiteit in de medische sector en problemen die bepaalde Moslims creëren. Deze ‘professionele groepen’ lanceren echter ook het vaakst politieke stellingnamen die we onder de categorie ‘moreel appel’ kunnen samenbrengen. Ze roepen vaak op tot kalmte, tolerantie en dialoog over de multiculturaliteit.

We weerhielden ook een categorie ‘individuele actoren’ waarmee we individuen bedoelen die zich niet uitspreken of geen daden stellen in naam van een specifieke organisatie of als zijnde lid van een bepaalde beroepsgroep maar als individu (lijken) op (te) treden. Vaak gaat het om stellingnamen in lezersbrieven. Men heeft het daarbij over sociale problemen waarvoor etnische minderheden verantwoordelijk zouden zijn, men bekritiseert de veronderstelde minderwaardige positie van de vrouw in de Islam of men klaagt een vermeende te grote ‘lichtgeraaktheid’ van de Joodse gemeenschap aan.

Er waren ook een reeks politieke stellingnamen (vaak daden) waarvan we de auteurs niet kennen. Vaak gaat het om antisemitisme. Zo is er bijvoorbeeld de poging tot brandstichting tegen de Beth Hillel synagoge in Vorst (januari 2009) of het gooien van stenen naar de Machsike Hadass synagoge (december 2007). Een voorbeeld van een anti-islamitisch incident waarvoor onbekenden verantwoordelijk waren, was de aanval op een boerderij waar ritueel geslacht werd tijdens het Offerfeest van december 2008.

Tabel 3. Kruistabel voor het type actoren (rij) en de besproken groep (kolom) in de politieke stellingnamen

	overheid, politiek, media	extreem-rechts	migranten	religieuze groepen	Moslims	Joden	anderen	totaal
individuele	21	2	1	4	23	11	0	62
overheid	10	7	5	1	45	7	0	75
wetgever	4	8	1	0	16	3	0	32
gerecht	1	2	1	1	5	2	0	12
politieke partijen	4	6	0	0	40	0	0	50
media	11	4	3	0	10	4	0	32
professionale organisaties	10	2	1	5	30	10	0	58
etnische minderheid	17	4	2	0	11	7	2	43
religieuze minderheid	4	2	0	1	24	0	0	31
antiracistische organisatie	5	6	1	1	12	2	0	27
racistische organisaties	0	0	0	0	3	3	0	6
onbekend	4	2	1	0	3	7	0	17
anderen	10	1	2	2	14	3	0	32
totaal	101	46	18	15	236	59	2	477
institutionele politieke actoren	18	21	6	1	101	10	0	157
individuele en onbekenden	25	4	2	4	26	18	0	79

Na dit overzicht van wie politieke stellingnamen voor zijn rekening nam, richten we nu onze aandacht even op de vraag over welke groep(en) men zich uitspreekt (“het voorwerp” van de politieke stellingname). Van de 477 stellingnamen in onze steekproef zijn er 101 die de politieke partijen, de overheid of de media als voorwerp kennen. Alle anderen betreffen hetzij extreem-rechts, hetzij etnisch-culturele en religieuze minderheden. In tabel 3 kruisen we het type actoren dat een politieke stelling inneemt en de daarbij besproken groep. Wat meteen opvalt, is dat de vaakst besproken groep de Moslims zijn (236 van de 477 politieke stellingnamen). In het licht van bovenstaand overzicht hoeft dit niet echt te verbazen omdat we zagen dat de politieke stellingnamen erg vaak over de kwestie van (grenzen aan) religieuze accommodatie ging en met name het onderwerp van de hoofddoek betrof. We tellen, naast de politieke stellingnamen die klassieke politieke partijen, de overheid of de media als voorwerp kennen, 45 stellingnamen aangaande extreem-rechts. De Joodse gemeenschap is in 59 gevallen de besproken groep.

Op de laatste twee rijen van tabel 3 hebben we een aantal resultaten samengebracht. Zo verwijst de categorie “institutionele politieke actoren” naar de gezamenlijke resultaten voor

uitvoerende en wetgevende macht en de politieke partijen. Zij spreken zich duidelijk het vaakst uit met de Moslims als behandelde groep. Vergelijken we dit met de resultaten voor de categorie “individuen en onbekenden” dan valt op dat, relatief gezien, de Joodse gemeenschap daar veel frequenter het voorwerp is. We kunnen dus stellen dat het debat over de Moslims veel vaker in een institutionele context plaats vindt (en ook eerder over thema’s gaat zoals het al dan niet officieel accommoderen en erkennen gaat), terwijl de Joodse gemeenschap eerder op een niet-geïnstitutionaliseerde manier onderwerp van discussie is.

In een volgend luik van de beschrijvende analyse gaan we na welke inhoudelijke positie wordt ingenomen tegenover de behandelde groepen. Bij de codering van de politieke stellingnamen gingen we daarom na of men zich op positieve (goedkeurende, accommoderende of ondersteunende) dan wel op negatieve (afkeurende, niet-accomoderende of agressieve) wijze uitsprekt. We hanteerden daarbij drie mogelijke scores: niet-favorabel (code “-1”), neutraal (code “0”) of favorabel (code “+1”). Laat ons hierbij opmerken dat een niet-favorabele score niet noodzakelijk betekent dat het om een racistische, antisemitische of xenofobe stellingname gaat; we kunnen immers evengoed te maken hebben met een legitieme afkeurende argumentatie waarbij een (handeling van een lid van een) bepaalde groep op negatieve wijze besproken wordt zonder daarbij in een racistisch, antisemitisch of xenofob vertoog te vervallen. Het kan ook gaan om de beslissing om geen accommodatie voor etnische-culturele diversiteit toe te staan. Het is uiteraard wel zo dat alle racistische, antisemitische of xenofobe stellingnamen de niet-favorabele score kregen. Enkele voorbeelden kunnen het keuzeprocess bij de codering wellicht verhelderen. Kregen een negatieve, niet-favorable score: pogingen tot brandstichting bij synagogen, het antisemitisch lied van FN senator Delacroix of nog de Vlaams Belang manifestatie tegen de vermeende islamisering van Europa. In bovenstaande gevallen gaat het manifest om antisemitisme of islamofobie. Maar ook stellingnamen die weliswaar ongunstig of niet-accomoderend waren voor de behandelde groep(en) maar tegelijk niet racistisch of xenofob waren, vinden we terug bij de niet-favorabele scores: bijvoorbeeld de uitspraak van het Grondwettelijk hof om het dragen van hoofddoek en kippa te verbieden in rechtszalen. Bij de als favorabel (of accommoderende) gecodeerde uitspraken vinden we ook enige diversiteit terug. De beslissingen van de gemeenten Lebbeke en Dendermonde om het Offerfeest te coördineren, de vraag van de moskee van de Rupelsteek om haar lokalen te vergroten, of nog, de officiële erkenning van zes moskeeën in december 2007 door Minister Keulen, kregen telkens een score “+1” toegekend. Een minder frequent aantal politieke stellingnamen werd als neutraal

(score “0”) gecodeerd. Het gaat dan om ambigue stellingnamen maar die komen al bij al minder voor.

Voor de verschillende typen actoren kunnen we nu de ‘gemiddelde positie’ berekenen tegenover de door hen besproken groepen. Een gemiddelde score van +1 zou betekenen dat dit type actor zich altijd favorabel uitspreekt en een score van -1 dat men zich altijd onfavorabel uitspreekt. In de praktijk zal de gemiddelde score zich ergens in dit continuüm bevinden, waarbij een score die dicht bij +1 staat, een eerder positieve houding aangeeft, terwijl een score die dicht bij -1 staat, een eerder ongunstige houding aanduidt.

We beginnen met de scores van verschillende typen aan actoren tegenover Moslims in tabel 4. Over het algemeen hebben de meeste type actoren een eerder gunstig of accommoderend vertoog tegenover de Moslims.

Tabel 4. Gemiddelde positie tegenover Moslims per type actor

TYPE ACTOR	N	gemiddelde positie
overheid	61	+ 0,27
wetgevend	21	+ 0,38
gerecht	10	0,00
politieke partijen	47	- 0,38
media	18	+ 0,05
professionelen	44	+ 0,47
etnische minderheden	19	+ 0,63
religieuze minderheden	30	+ 0,83
antiracistische organisaties	17	+ 0,58
racistische organisaties	3	-1,00
civiele maatschappij (anderen)	11	- 0,09
individuele en onbekenden	50	+ 0,38

Het type actor dat zich het meest positief uitspreekt (met een gemiddelde score van +0,83) vinden we terug in de categorie ‘religieuze minderheden’, waarbij het in 29 van de 30 gevallen overigens om Moslims gaat die over (andere) Moslims of over de Islam praten. Ook al neemt dit type actor het vaakst een favorabele politieke stelling in, is dit dus niet altijd het geval (want anders zou de gemiddelde score “+1” zijn). We kunnen binnen onze dataset niet over één monolithische Moslimgemeenschap spreken waarbinnen geen ‘interne’ kritiek zou leven. Men stelt ook dingen aan de kaak en verdedigt dus zeker niet altijd de vertogen of daden van andere Moslims.

Het is niet zo verrassend dat uitgesproken racistische of xenofobe organisaties (zoals neo-nazi groeperingen) zich systematisch negatief uitspreken over Moslims. Bij de politieke partijen vinden we ook een onfavorabele gemiddelde positie terug. Dit is echter deels een vertekening omdat het Vlaams Belang 24 van de 47 politieke stellingnamen waarbij Moslims geïmpliceerd worden, voor haar rekening neemt en deze telkens negatief zijn (de gemiddelde score voor het Vlaams Belang is overigens “-1”). Andere politieke partijen stellen zich veel vaker positief op.

Globaal gezien kunnen we stellen dat de meeste actoren gemiddeld een eerder gunstige positie tegenover Moslims innemen. Er wordt erg veel stelling ingenomen als het om Moslims gaat, maar op extreem-rechts en racistische organisaties na, houdt men er meestal wel een positieve of accommoderende houding op na.

Tabel 5. Gemiddelde positie tegenover Joodse gemeenschap per type actor

TYPE ACTOR	N	Gemiddelde positie
overheid	17	0,82
wetgevend	11	0,64
gerecht	5	0,60
politieke partijen	4	0,50
media	15	1,00
professionelen	23	0,52
etnische minderheden	25	0,92
religieuze minderheden	2	1,00
antiracistische organisaties	9	1,00
racistische organisaties	3	-1,00
civiele maatschappij (anderer)	3	0,00
individuele en onbekenden	31	-0,06

In tabel 5 doen we dezelfde oefening wat de Joodse gemeenschap betreft. Ook hier is de algemene houding eerder gunstig, met uitzondering van racistische organisaties (met name neo-nazi groeperingen) die systematisch negatief zijn. Opvallend is dat een aantal typen actoren zich systematisch positief uitspreken over de Joodse gemeenschap (bijvoorbeeld de media en antiracistische organisaties). Dit is ook het geval voor onze categorie “religieuze minderheden”, maar hier gaat het slechts om twee stellingnamen die bovendien komen van leden van de Joodse gemeenschap zelf. Opvallend is overigens wel dat politieke actoren zich relatief weinig over de Joodse gemeenschap uitlaten en er nauwelijks een debat is over

religieuze accommodatie voor de Joodse gemeenschap. De licht negatieve score voor de groep ‘individuen en onbekenden’ is te wijten aan het aantal antisemitische daden dat in deze categorie opduikt.

1.5. De operatie “Cast Lead” en de politieke stellingnamen rond interculturele verhoudingen in België

Verder in dit rapport gaan wij een statistische analyse ondernemen die op precieze wijze wil nagaan of de operatie “Cast Lead” in de Gaza-strook een impact heeft gehad op het aantal stellingnamen rond interculturele verhoudingen en op het aantal antisemitische stellingnamen in de pers. We zullen ook nagaan of er een impact is op het aantal antisemitische signalementen die het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding bereiken. In dit eerste beschrijvende luik willen we echter eerst al even op ruwe wijze nagaan of er verschuivingen merkbaar zijn in het type politieke stellingnamen die we terugvinden voor, tijdens en na de militaire operatie “Cast Lead” in de Gaza-strook. Onze referentieperiode loopt van 3 september 2007 tot 20 juni 2009. Dat is dus ruim een jaar voor de aanvang van de operatie « Cast Lead » en een klein half jaar na de operatie « Cast Lead ».

In tabel 6 maken we een onderscheid tussen drie periodes: de periode voor de operatie “Cast Lead” (september 2007 tot 26 december 2008), de periode tijdens de operatie “Cast Lead” (27 december 2008 tot 18 januari 2009) en de periode na de operatie “Cast Lead” (19 januari 2009 tot 20 juni 2009). In de eerste periode (die ongeveer een jaar en drie maanden omvat) tellen we in onze database 355 politieke stellingnamen. In de tweede periode (die drie weken duurt) tellen we 40 stellingnamen. In de derde periode (die een klein half jaar omvat) tellen we 82 stellingnamen. Omwille van redenen van leesbaarheid focussen we ons in de tabel enkel op de meest voorkomende (en voor ons pertinente) typen politieke stellingnamen.

Wat kunnen we lezen in de tabel? Het valt op dat tijdens de drie weken van de operatie “Cast Lead” er geen enkele politieke stellingname omtrent religieuze accommodatie op te tekenen valt, terwijl die in de periode na en voor de militaire operatie wel frequent optreden. Tijdens “Cast Lead” zijn er vooral politieke stellingnamen die te maken hebben met de situatie in Gaza zelf, is er een toename van antisemitische incidenten, een (vraag naar) verhoogde waakzaamheid ter bescherming van de Joodse gemeenschap en meer vragen om politie-optreden tegen racistische daden. Het “gewone” debat rond de interculturele

verhoudingen, waarbij politiek stelling wordt ingenomen rond het vraagstuk van religieuze accommodatie, valt dus eventjes stil.

Tabel 6. Type politieke stellingnamen voor, tijdens en na de operatie “Cast Lead”

	religieuze accommodatie	ANTIRACISME			totaal voor alle typen anti-racistische interventies	XENOFOBIE - ANTISEMITISME		TOTAAL	
		oproep tot tolerantie	aanklagen of onthullen van antisemitisme of negationisme	aanklagen of onthullen van islamofobie		islamofobie	anti-semitisme of negationisme		totaal
VOOR "CAST LEAD"	157	29	25	21	106	22	10	33	355
% binnen periode	44,20%	8,20%	7%	5,90%	30%	6,20%	2,80%	9,20%	100%
TIJDENS "CAST LEAD"	0	2	5	0	18	0	7	7	40
% binnen periode	0	5%	12,50%	0	45%	0	17,50%	17,50%	100%
NA "CAST LEAD"	21	6	17	6	38	4	2	6	82
% binnen periode	25,60%	7,30%	20,70%	7,30%	46,30%	4,90%	2,40%	7,30%	100%

* De kolom 'totaal' bij antiracisme geeft de score voor alle typen van antiracistische stellingnamen weer, ook van de subcategorieën die omwille van de leesbaarheid van de tabel niet expliciet vermeld werden.

Er treedt ook een duidelijke stijging op van het aantal antiracistische claims (van 30% van alle claims naar 45% van alle claims). Het gaat daarbij ondermeer om een (licht) verhoogd aantal onthullingen en veroordelingen van antisemitische daden. Gezien het kleine aantal effectieven (in totaal gaat het slechts om 40 politieke stellingnamen in onze database voor de drie weken) zou het te ver leiden om op kleine verschuivingen voor andere categorieën in te gaan.

Het antisemitisme dat we optekenen tijdens de operatie “Cast Lead” - slechts 7 politieke stellingnamen, maar die samen wel 17,5% van alle politieke stellingnamen in die drie weken omvatten en dus een relatieve verhoging inhouden tegenover de voorgaande periode - betreft antisemitische gewelddaden door onbekenden, individuele antisemitische lezersbrieven of straatinterviews met antisemitische inhoud. Het relatieve aantal antisemitische stellingnamen neemt weer af na de periode van de operatie “Cast Lead”.

Het aantal politieke stellingnamen waarin antisemitisme onthuld en aangeklaagd wordt, kent dan weer wel een verdere relatieve stijging na de militaire operatie in de Gaza-strook. Dit

kan wijzen op een verhoogde waakzaamheid in de strijd tegen het antisemitisme na de operatie “Cast Lead”. Bij de strijd tegen het antisemitisme valt in onze database overigens de rol van overheid en politie op die overgaan tot allerlei beschermende maatregelen voor de Joodse gemeenschap in België.

Afgaande op de resultaten van deze descriptieve analyse lijkt er dus een lichte stijging van het antisemitisme te hebben plaats gevonden tijdens de operatie “Cast Lead” en is die onmiddellijk nadien weer verdwenen. Er is echter wel tegelijkertijd een blijvende verhoogde waakzaamheid in de strijd tegen het antisemitisme in België na de militaire operatie van Israël in de Gaza-strook merkbaar. Er lijkt geen toename van islamofobie te hebben plaatsgevonden. Globaal stijgt het aantal antiracistische politieke stellingnamen wel in de periode na de operatie “Cast Lead” (en is er wat minder aandacht voor het debat over – de grenzen aan - religieuze accommodatie, *in concreto* de thematiek van de hoofddoek). Al bij al lijken de spanningen in Gaza, met als culminatie-punt de militaire interventie “Cast Lead”, dus geen spectaculaire impact gehad te hebben op de interculturele verhoudingen in België. Het zou duidelijk te ver gaan om te spreken van een import van het conflict in het Midden-Oosten naar onze contreien, ook al is wel duidelijk dat er een (licht) verhoogd niveau van antisemitische politieke stellingnamen en daden vast te stellen was en dat de waakzaamheid inzake de strijd tegen antisemitisme verhoogde.

1.6. Conclusie beschrijvende analyse politieke stellingnamen (september 2007-juni 2009)

Uit onze beschrijvende analyse van politieke stellingnamen rond interculturele verhoudingen (met bijzondere aandacht voor de Joodse gemeenschap en de Moslingemeenschap(en) als actor of voorwerp van stellingnamen) voor de periode september 2007 tot juni 2009 komen een aantal tendensen naar voren. Eerst en vooral merken we dat het aantal racistische, antisemitische en xenofobe politieke stellingnamen globaal gezien marginaal blijft en er veel vaker antiracistische politieke stellingnamen en oproepen tot tolerantie zijn die we terugvinden in de geschreven pers. Nu is er ongetwijfeld een ‘dark number’ wat racistische, antisemitische en xenofobe politieke stellingnamen in de publieke sfeer betreft en zal een antiracistische stellingname ook vaak een reactie inhouden op een probleem van racisme, xenofobie of antiracisme dat men wil bestrijden (en dus aanwezig moet zijn of als gevaar

gezien wordt), maar de tendens is toch opvallend. Het publieke politieke debat over de interculturele verhoudingen is overwegend antiracistisch van aard.

Een andere vaststelling is dat de meeste actoren die een politieke stelling innemen zich eerder positief opstellen tegenover de Joodse gemeenschap en tegenover de Moslimgemeenschap(en). Uiteraard zijn niet alle politieke stellingnamen favorabel voor de (leden van de) betrokken groepen maar we kunnen zeker niet spreken van een overweldigend racistisch of xenofob klimaat of een situatie van zeer gespannen interculturele verhoudingen. Opvallend is dat op een andere wijze politieke stellingen worden ingenomen als het over de Moslimgemeenschap(en) gaat of als het over de Joodse gemeenschap gaat. Het debat waarbij Moslims het voorwerp van discussie zijn, is in grote mate het werk van institutionele actoren en focust zich met name op het onderwerp van religieuze accommodatie. Over de Joodse gemeenschap is er dan weer nauwelijks debat in de institutionele arena's en politieke stellingnamen betreffende deze gemeenschap uiten zich eerder in de vorm van antisemitische handelingen en antiracistische tegenreacties.

Uit een beschrijvende analyse voor de periode vóór, tijdens en nà de militaire operatie « Cast Lead » blijkt dat antisemitische politieke stellingnamen een licht hogere prevalentie kennen tijdens het conflict in Gaza en waakzaamheid tegenover antisemitisme een verhoging kent nà de militaire operatie. Gedurende de intense periode van het conflict in de Gaza-strook lijkt het debat in België rond religieuze accommodatie ook heel even stil te vallen.

2. WAT IS DE IMPACT VAN HET ISRAËLISCH-PALESTIJS CONFLICT OP DE INTERCULTURELE VERHOUDINGEN EN OP HET NIVEAU VAN ANTISEMITISME IN BELGIË ? EEN TIJDSERIE-ANALYSE.

Na de beschrijvende analyse van politieke stellingnamen rond de interculturele verhoudingen in België, focussen we ons nu op meer directe wijze op de vraag wat de invloed van het Israëliisch-Palestijns conflict in de Gaza-strook is op de interculturele verhoudingen en het niveau van antisemitisme, islamofobie en racisme in België. We gebruiken hiertoe twee bronnen: a) de database van signalementen van antisemitisme van het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding en b) onze database van politieke stellingnamen in de Belgische media voor de periode september 2007 tot Juni 2009. Tegen onze initiële verwachtingen in, bleef het aantal racistische, islamofobe en antisemitisme politieke stellingnamen die een weerklank kenden in de Belgische media, relatief beperkt. Dat is op zich uiteraard goed nieuws maar maakt een statistische inschatting van de impact van externe gebeurtenissen wel moeilijker. Als er een lage prevalentie is van een fenomeen over de tijd heen, is het ook moeilijker om daarin fluctuaties te analyseren en interpreteren. Wat antisemitisme betreft, hebben we met de database van signalementen van het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding wat meer data – ook al mag ook hier opgemerkt worden dat de prevalentie relatief laag blijft - en kunnen we makkelijker analyses uitvoeren.

Omdat effectieven voor racistische en islamofobe politieke stellingnamen die gerapporteerd werden in de geschreven pers tijdens verschillende weken van onze onderzochte periode gelijk waren aan nul of bijzonder laag waren, houdt het geen steek hierop een tijdserie-analyse op te proberen uitvoeren. We zagen ons gedwongen om te focussen op een analyse van verschuivingen in politieke stellingnamen rond interculturele verhoudingen in algemene zin (zonder daarbij te kunnen focussen op de ‘richting’ of precieze ‘aard’ van die stellingnamen) zoals gerapporteerd in de pers. Daarnaast kunnen we wel focussen op de mate van antisemitisme omdat we over een extra databron beschikken.

2.1. Tijdserie-analyse

Om de impact van het conflict in de Gaza-strook op de interculturele verhoudingen en het antisemitisme in België statistisch te kunnen analyseren, gebruiken we de tijdreeksanalyse of tijdserie-analyse (“*time serie analysis*”), een techniek ontleend aan de econometrie. Het objectief is de evolutie van een afhankelijke variabele (in ons geval het niveau van antisemitisme of de intensiteit van het debat rond interculturele verhoudingen) te verklaren aan de hand van een of meerdere onafhankelijke variabelen (in ons geval de evolutie van het conflict in Gaza). In algemene zin gaat het bij tijdreeksanalyse om de studie van de ontwikkeling van één of meerdere variabelen (Melard, 2007). Er zijn drie doelstellingen bij *time series analysis*: een model identificeren dat het best de evolutie van chronologische reeksen kan vatten, de impact van een of meerdere gebeurtenissen op een tijdreeks te testen en ten slotte het uitwerken van voorspellende modellen (Tabachnick & Fidell, 2007).

In ons geval hebben wij geen voorspellende ambities. Er zijn zoveel factoren die een rol spelen bij de ontwikkeling van de interculturele dialoog in België dat het onzinnig zou zijn te willen proberen om hiervan toekomstige evoluties te voorspellen. Onze doelstelling beperkt zich tot het identificeren van een model dat een optimale beschrijving van de tijdreeks van politieke stellingnamen rond interculturele verhoudingen en/of signalementen van antisemitisme kan geven en daarnaast wensen we de impact van een specifieke gebeurtenis in de tijd na te gaan.

Om een model te identificeren dat een optimale beschrijving van de tijdreeksen in kwestie kan geven, gebruiken we de techniek van het zogenaamde ARIMA-model. ARIMA staat voor “*Auto-Regressive, Integrated, Moving Average*”. Men kan stellen dat deze modellen drie componenten hebben die toelaten om tijdreeksen te analyseren. We baseren ons hier op de voorstelling door Desbois (2005) om de logica van ARIMA-modellen toe te lichten. Een eerste element heeft als doel de ‘geïntegreerde processen’ (I) te representeren. Het gaat erom te bepalen of een serie stationair is (dat wil zeggen dat het gemiddelde constant is over de gehele periode heen) of het integendeel om een zogenaamd ‘geïntegreerd proces’ gaat (cumulatieve effecten). Een tweede component geeft de zogenaamde ‘autoregressieve effecten’ (AR) weer. In een autoregressief proces wordt elke waarde van de reeks voorgesteld als een lineaire combinatie van eerdere waarden van de serie (Desbois, 2005). Als er

autoregressieve processen optreden dan kan men een specifieke waarde op een bepaald punt in de tijdreeks bepalen aan de hand van eerder geobserveerde waarden. Ten slotte is er het zogenaamde ‘mobiele gemiddelde’ (MA) dat gedefiniëerd kan worden als de lineaire combinatie van een huidige verstoring met een of meerdere voorgaande verstoringen (Desbois, 2005). Anders verwoord, bij een ‘mobiel gemiddelde’ (MA) hangt, in tegenstelling tot een ‘autoregressief proces’ (AR), de waargenomen waarde op een specifiek moment niet zozeer samen met de waarden van eerdere observaties maar wordt zij bepaald door de mate waarin de voorspelling van eerdere observaties (aan de hand van een geïdentificeerd model) afwijkt van de werkelijk geobserveerde waarde – het gaat hierbij dus om de impact van de grootte van fouten bij de voorspelling van eerdere waarden. Dergelijke fouten noemen we in het jargon “verstoringen” (“*random chocs*”).

Om het ARIMA-model van tijdreeksen te bepalen, volgen we de procedure van Box & Jenkins (1976), die bestaat uit drie stappen: a) de identificatie van het model, b) haar schatting en c) de diagnose. Laat ons aanstippen dat een reeks doorgaans hetzij gekenmerkt wordt door een autoregressief proces, hetzij door een mobiel gemiddelde. Gemengde modellen (waarin de twee processen gelijktijdig plaatsvinden) zijn eerder uitzonderlijk (Tabachnick & Fidell, 2007). Het komt er dus op aan na te gaan of een reeks op het ene of op het andere proces lijkt om zo haar evolutie door de tijd te kunnen begrijpen. In bijlage lichten we de bepaling van ARIMA-processen in onze tijdreeks van politieke stellingnamen meer in detail toe.

Waar de bepaling van ARIMA-modellen toelaten om toe te lichten aan welk soort proces een tijdreeks beantwoordt (en zo te begrijpen hoe het zich gedraagt), zijn ze vooral ook nuttig om het effect van een bepaalde interventie (een bepaalde gebeurtenis) op de tijdreeks na te gaan. De zogenaamde interventie-analyse («*intervention analysis*») laat toe te onderzoeken of een exogene gebeurtenis een significante impact op een tijdreeks kent. De bedoeling is na te gaan of een bepaalde gebeurtenis op betekenisvolle wijze het gedrag van een tijdreeks over een min of meer langere periode beïnvloedt. Een dergelijke interventie-analyse houdt steek wanneer men verwacht dat een specifieke gebeurtenis een belangrijke impact op de ontwikkeling van een tijdreeks kan hebben. De logica van een dergelijke analyse bestaat erin een vergelijking te maken tussen de evolutiemodellen van de tijdreeks voor en na het optreden van de interventie. Vooraleer tot een interventie-analyse te kunnen overgaan moeten we eerst weten met wat voor soort ARIMA-model we bij onze tijdreeks te maken hebben. De oefening bestaat er dan in na te gaan of we na een interventie significantief andere

waarden krijgen dan deze die voorspeld worden door het model dat van toepassing was voor de interventie.

Het is de bedoeling dat wij met de verschillende tijdreeksen die we zo meteen zullen beschrijven een antwoord kunnen formuleren op onze initiële onderzoeksvraag: treedt er bij een intensifiëring van het Israëliësch-Palestijns conflict een verhoging van antisemitische incidenten en stellingnamen op en merken we een toename van het aantal interventies in het publieke debat over interculturele verhoudingen? Algemeen gesteld gaat het erom na te gaan of verschillende tijdreeksen gelijkaardige vormen aannemen. De vraag is dan bijvoorbeeld of er een gelijkaardige evolutie van frequentie van antisemitische incidenten in België optreedt als de evolutie van de intensiteit van het conflict in de Gaza-strook. We kunnen misschien visueel al een gelijkaardig verloop van die tijdreeksen vaststellen (dat wil zeggen, pieken en dalen in de ene tijdreeks – bijvoorbeeld de intensiteit van het conflict in Gaza - zullen samenhangen met pieken en dalen in de andere tijdreeks – bijvoorbeeld de mate van antisemitische incidenten in België -), maar tijdreeksanalyse laat ons dan toe om die samenhang te kwantificeren en te evalueren of het om een statistisch significante samenhang gaat (of het integendeel louter het product van toeval is).

2.2. De geanalyseerde tijdreeksen

We zullen vier tijdreeksen gebruiken en baseren ons daarbij op verschillende databronnen. We bekijken de prevalentie van verschillende fenomenen op weekniveau. De onderzochte periode loopt van 3 september 2007 tot 20 juni 2009 en beslaat in totaal 94 weken. Voor die 94 weken gaan we telkens het aantal antisemitische incidenten na (volgens de database van signalementen van het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding) en bekijken we het aantal politieke stellingnamen in het debat over de interculturele verhoudingen in België (volgens de door ons samengestelde database van rapportering in de geschreven pers).

We presenteren eerst de verschillende tijdreeksen vooraleer na te gaan of er patronen in te herkennen zijn die samenhangen met de karakteristieken van andere tijdreeksen.

De signaleringen van antisemitisme.

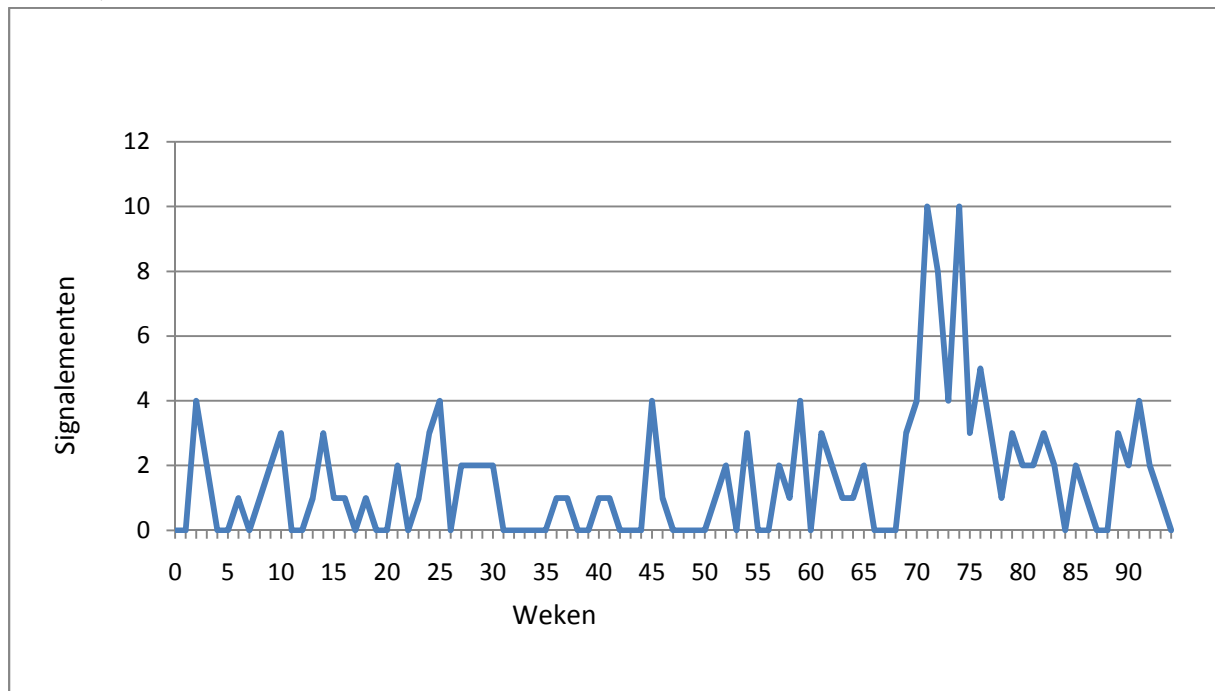
Een eerste tijdreeks komt voort uit een database die aangeleverd werd door het Centrum voor Gelijke Kansen en voor Racismebestrijding. Het gaat om signaleringen van antisemitische daden en antisemitische of negationistische verklaringen in België. Die laten toe om de evolutie van het antisemitisch klimaat in ons land na te gaan. Allerlei antisemitische en negationistische interventies en daden worden hierin gerepertorieerd: gaande van beledigingen op straat, gewelddaden, vandalisme, brieven en e-mails, tot verklaringen op internetsites en internetfora in België. In een signalement wordt telkens een beschrijving van de aangeklaagde gebeurtenis opgenomen en wordt bijgehouden welk gevolg gegeven werd door het Centrum en/of door een gerechtelijke instantie. Laten we als voorbeeld volgend signalement gedateerd op 27 april 2009 vermelden: “Rond 16u, toen ze wandelde in de Isabellalei ter hoogte van de Albertstraat te Antwerpen, kwam een 75-jarige Joodse vrouw voor twee jonge mannen te staan. Eén van hen riep haar “vuile Jodin” toe. Vervolgens zetten ze het op een lopen. Er werd klacht ingediend bij de politie”. Het gaat dus met andere woorden om vrij gedetailleerde signaleringen waarin alle soorten antisemitische handelingen en vertogen in gerapporteerd worden die niet noodzakelijk de pers halen. Vergelijken we trouwens het aantal signaleringen bij het Centrum met het aantal gerapporteerde antisemitische en negationistische politieke stellingnamen (zowel verklaringen als daden) in de geschreven pers, dan zien we dat dit aantal een flink stuk hoger ligt. Interessant is dat we tendensen in beide databronnen met elkaar kunnen vergelijken.

De database van signaleringen is samengesteld op basis van klachten en meldingen vanwege individuen en organisaties die spontaan binnenkwamen bij het Centrum. Het valt te verwachten dat dit geen exhaustieve inventaris van alle antisemitische publieke vertogen en handelingen in België is en er een ‘*dark number*’ is. Evengoed valt niet uit te sluiten dat er een vertekening in de database kan zitten door fluctuaties in aangiftebereidheid. Sommige antisemitische en negationistische stellingnamen zullen nooit gerapporteerd worden, in bepaalde periodes ligt de aangiftebereidheid misschien hoger dan op andere momenten en het valt evenmin uit te sluiten dat bepaalde vertogen of handelingen foutief als antisemitisch werden geïnterpreteerd. Deze potentiële vertekeningen zijn fundamentele problemen waarmee onderzoekers die met dit type aan data werken onvermijdelijk geconfronteerd worden en waarvoor moeilijk pasklare oplossingen bestaan. Zo stelt de Franse socioloog Michel Wieviorka terecht: « *les victimes peuvent avoir peur de se plaindre, ou honte de l’agression*

qu'elles ont subies ; les institutions n'enregistrent pas nécessairement tous les actes qui mériteraient de l'être ; enfin d'une année sur l'autre, les variations peuvent nous informer moins sur l'évolution du phénomène que sur l'activité policière ou judiciaire, elle-même soumise à des demandes politiques plus ou moins fortes » (Wieviorka, 2005 : 21). Naast het probleem van het 'dark number' dat deels samenhangt met de aangiftebereidheid is er ook de uitdaging van correcte interpretatie : *« la qualification de violence 'antisémite' peut être contestée : ce n'est pas parce que la victime d'un délit ou d'un crime est juive que son auteur a nécessairement agi en antisémite, il peut s'agir ni plus ni moins, d'un différend de droit commun, d'une vengeance personnelle, d'une affaire politique, d'un accident, etc. »* (Wieviorka, 2005 : 22). Ons ten volle bewust van deze kwesties die de analyse en interpretatie bemoeilijken en beperken, menen we dat de database toch een goed vertrekpunt vormt. Een element dat hierbij een rol speelt is de traditioneel hoge waakzaamheid tegenover antisemitisme bij Joodse organisaties.

Tijdens de door ons onderzochte periode waren er in totaal 147 klachten van antisemitisme, met een gemiddelde van anderhalve klacht per week. Dat lijkt misschien relatief weinig te zijn maar elk antisemitisch incident is er natuurlijk eentje te veel. De onderstaande figuur 1 geeft de evolutie van het aantal signaleringen per week weer voor de door ons onderzochte periode (september 2007 tot juni 2009). We merken visueel meteen een hoger aantal klachten op tussen week 70 en week 76, precies op het moment van de militaire operatie "Cast Lead" in de Gaza-strook (en de daarop volgende weken). Afgezien van die tijdelijke verhoging zien we dat het aantal signaleringen over de periode vrij stabiel blijft en zelden vier klachten per week overschrijdt. Dit gezegd zijnde, wijzen we er nog eens op dat elk antisemitisch en negationistisch incident er natuurlijk eentje te veel is en dit niet betekent dat wij de weinige antisemitische en negationistische incidenten dienen te bagatelliseren. Zo ook is elke racistische, xenofobe of islamofobe verklaring of handeling er vanuit normatief perspectief bekeken eentje teveel. Laten we er verder op wijzen dat wij in figuur één geen onderscheid maken naar de impact of mate van schade die een antisemitische of negationistische verklaring of daad met zich meebracht. We willen daarmee allermindst suggereren dat elke vorm van antisemitische verklaring of handeling equivalent zou zijn – er is nogal een verschil tussen een poging tot brandstichting of een verbale belediging -, maar in het licht van de technische voorwaarden (zoals een minimaal aantal cases per observatiepunt) die verbonden zijn aan de uit te voeren analyses, dienen we tot hergroepering over te gaan.

Figuur 1. Tijdsreeks van signalementen van antisemitisme (per week) (bron: database CGKR)



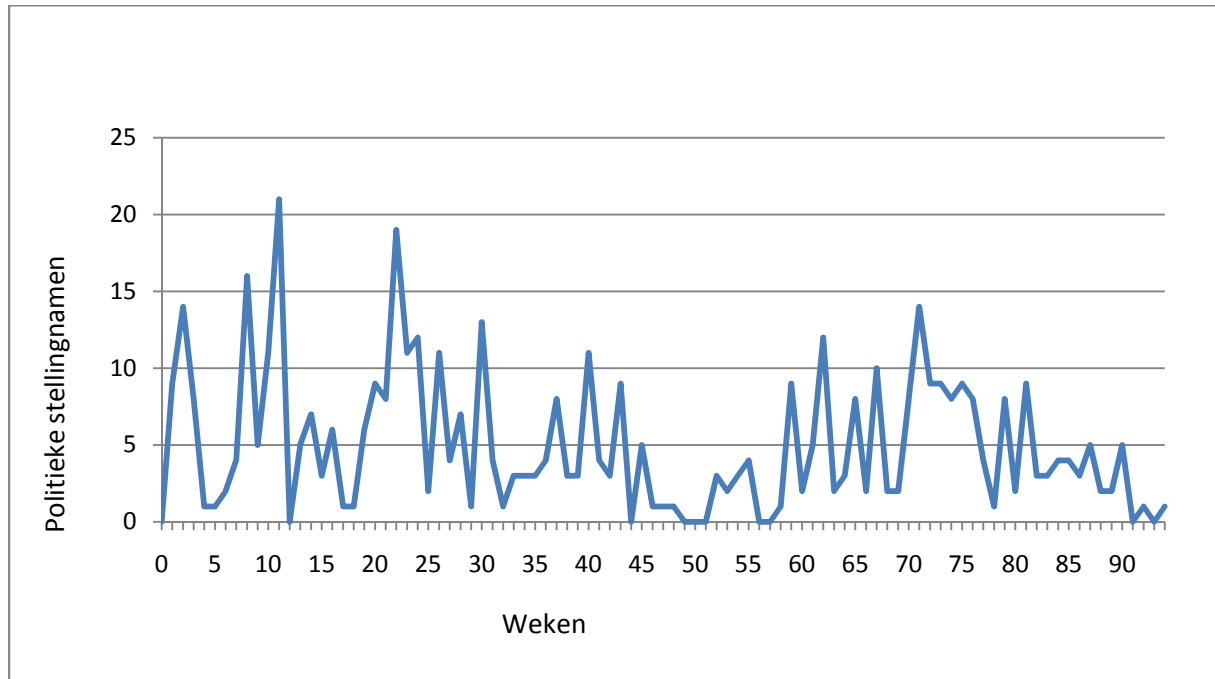
De politieke stellingnamen rond de interculturele verhoudingen

Een tweede tijdreeks die we hier presenteren is deze van de evolutie van politieke stellingnamen (in brede zin) rond de interculturele verhoudingen in België. In het eerste luik van dit rapport hebben wij reeds uitvoerig toegelicht hoe deze database tot stand kwam op basis van inhoudsanalyse van de geschreven pers. Voor de periode september 2007 tot juni 2009 gingen we na wat het aantal politieke stellingnamen rond de interculturele verhoudingen in België was op weekbasis. De streekproeftrekking gebeurde – zoals we eerder toegelicht hebben - op dusdanig manier dat we optimale representativiteit op weekbasis voor ogen hadden. We herinneren de lezer eraan dat we in totaal 477 politieke stellingnamen hebben teruggevonden, wat neerkomt op een gemiddelde van ongeveer vijf per week. In figuur 2 geven we de fluctuaties over de tijd weer in een tijdreeks van politieke stellingnamen.

We stellen vast dat er een vrij onregelmatig patroon is. Opvallend zijn de pieken op week 10 en op week 22 en het dal van week 46 tot 52 (vakantieperiode). Ook in de periode van week 70 tot 76, het tijdsinterval waarin de militaire operatie “Cast Lead” plaatsvindt, merken we een piek op. Bovendien blijft het aantal politieke stellingnamen tijdens dat

tijdsinterval gedurende langere tijd op een relatief (wat) hoger niveau, terwijl tijdens de rest van de onderzochte periode de tijdreeks eerder een zaagpatroon vertoont.

Figuur 2. Tijdreeks van politieke stellingnamen omtrent de interculturele verhoudingen in België (per week).



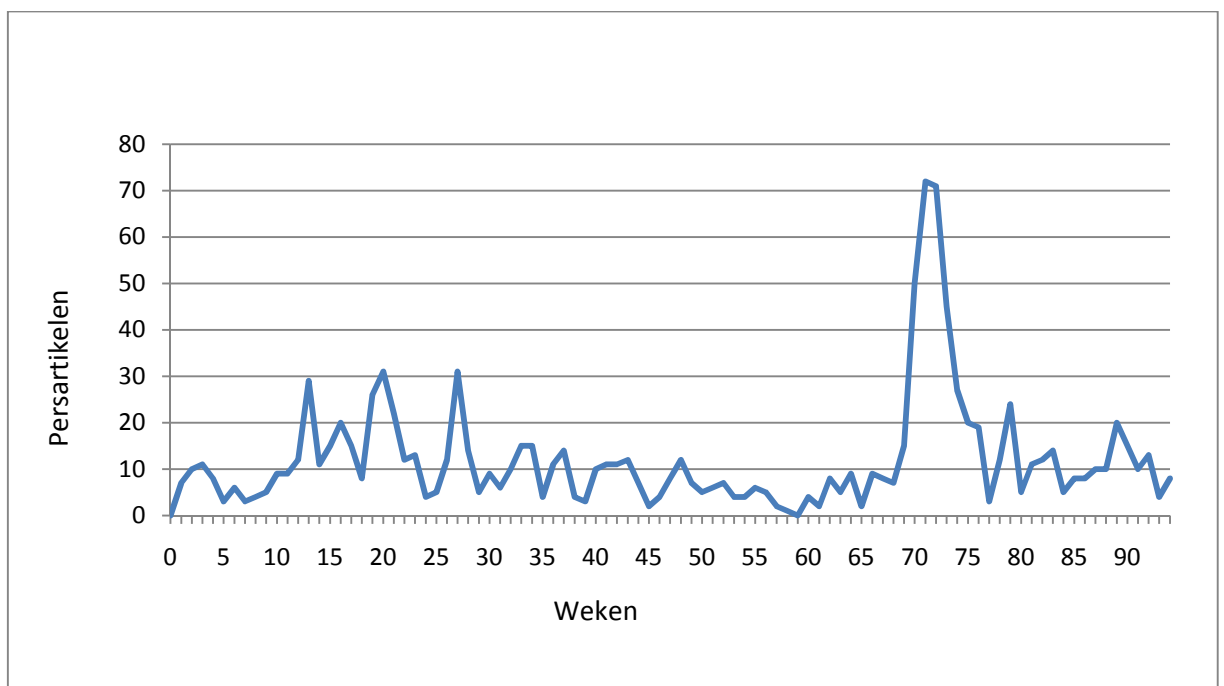
Het heeft jammer genoeg geen zin om ook aparte tijdreeksen voor het aantal expliciet antisemitische, negationistische, racistische, islamofobe of xenofobe politieke stellingnamen te produceren. Het aantal observaties is voor die verschillende fenomenen te klein om op adequate wijze een tijdreeksanalyse te kunnen uitvoeren. We dienen ons tevreden te stellen met de exploratieve bivariate beschrijvende analyse die we in paragraaf 1.5 hebben gemaakt.

Aandacht voor het conflict in de Gaza-strook in de Belgische geschreven pers.

Een tijdreeks die als onafhankelijke variabele dienst doet, omvat het aantal artikels in de Belgische pers over het Israëliisch-Palestijns conflict. Ook al is de Belgische geschreven pers niet de enige potentiële nieuwsbron over het conflict in de Gaza-strook, zal het een belangrijk infokanaal vormen voor een substantieel deel van de bevolking. Het kan ook als een proxy beschouwd worden voor andere media-berichtgeving (aandacht op internet, radio en

televisie). We beperkten ons om pragmatische redenen tot een analyse van de Franstalige geschreven pers via de database *Pressbanking*. Aan de hand van een reeks sleutelwoorden¹² spoorden we voor de ons onderzochte periode alle berichtgeving over het Israëliisch-Palestijns conflict op (waarbij het zowel kan gaan om gewelddaden als om vredespogingen en bemiddeling). In figuur 3 kunnen we vaststellen dat de persaandacht spectaculair stijgt rond week 70, het moment van de militaire operatie « Cast Lead ».

Figuur 3. Tijdreeks van persartikelen over het Israëliisch-Palestijnse conflict in de Belgische Franstalige pers (per week).



Intensiteit van het Israëliisch-Palestijns conflict in de Gaza-strook

Een centrale vraagstelling van deze studie is de impact van internationale politieke spanningen in het Midden-Oosten, en meer bepaald het Israëliisch-Palestijns conflict in de Gaza-strook, op de interculturele verhoudingen in België en op de graad van antisemitisme in België na te gaan. Daartoe hebben we wellicht niet alleen een overzicht van de persaandacht

¹² We gebruikten de volgende reeks sleutelwoorden : israel|israelien| palestine| palestiniën| palestinienne| Gaza| cisjordanie| tsahal| fatah| hamas

voor het conflict in Gaza nodig, maar ook een kwantificeerbare indicator van de intensiteit van het conflict in Gaza, waarbij momenten van verhoogde spanning en relatieve kalmte zichtbaar gemaakt moeten kunnen worden. Een dergelijke indicator is natuurlijk niet zomaar voorhanden en er zijn vele problemen van betrouwbaarheid en geldigheid van mogelijke indicatoren. Bovendien worden we hier geconfronteerd met normatief moeilijke beslissingen.

Het is niet aangewezen om de frequentie van bepaalde gebeurtenissen te hanteren. Indien wij bijvoorbeeld de frequentie van gewapende interventies zouden nemen, dan zou een grootschalige operatie zoals “Cast Lead” daarin een even groot gewicht krijgen als een meer incidenteel ingrijpen op kleinere schaal. Op die manier krijgen we geen adequaat beeld van de intensiteit van een conflict. We hebben een meer precieze maat nodig. We dachten hierbij aan de meest diverse indicatoren zoals het aantal afgevuurde raketten en mortieren vanuit Gaza naar Israëlisch grondgebied, aantal Israëlische soldaten in de Palestijnse gebieden, of nog, het aantal gewonden en doden aan Israëlische en/of aan Palestijnse kant, enzovoort. Telkens stelt zich daarbij de vraag van de validiteit en de betrouwbaarheid van de beschikbare data.

In onze zoektocht kwamen wij terecht op de website van het OCHA-OPT (*United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs – Occupied Palestinian Territories*)¹³. Het gaat om een agentschap van de Verenigde Naties dat zich bezighoudt met humanitaire opdrachten. OCHA-OPT maakt wekelijkse rapporten voor UNISPAL (*United Nations Information System on the Question of Palestine*). We menen dat het hier om relatief betrouwbare data gaat omdat de databron geliëerd is aan de Verenigde Naties en het agentschap als enige missie heeft informatie te verzamelen over Palestina en het conflict in het Midden-Oosten. Dit gezegd zijnde, is het natuurlijk altijd een heel moeilijke en delicate kwestie om bijvoorbeeld het aantal slachtoffers in gewapende conflicten bij te houden, niet in het minst omdat er soms ook een politiek-strategische dimensie aan verbonden is. Het lijkt ons evenwel dat OCHA-OPT, gezien haar middelen en ervaring op het terrein, als een betrouwbare en bruikbare bron gezien kan worden.

Een bijkomend voordeel van de databases van het OCHA-OPT is dat we over wekelijkse informatie beschikken. Na inspectie van de verschillende indicatoren kwamen we tot de conclusie dat de telling van het aantal dodelijke Palestijnse slachtoffers in Cisjordanië (Westelijke Jordaanoever) en de Gaza-strook het meest geschikt was voor het helpen beantwoorden van onze onderzoeksvraag. Het lijkt hierbij misschien om een ongepaste of

¹³ <http://www.ochaopt.org/poc/>

cynische keuze te gaan maar jammer genoeg lijkt de telling van het aantal slachtoffers aan Palestijnse kant het best de momenten van spanning en relatieve rust weer te geven. Wanneer Israëliisch-Palestijnse spanningen toenemen, leidt dit vaak tot een gewapend treffen en meerdere doden. Bij relatieve rust naar aanleiding van bijvoorbeeld vredesbesprekingen neemt het aantal slachtoffers af.

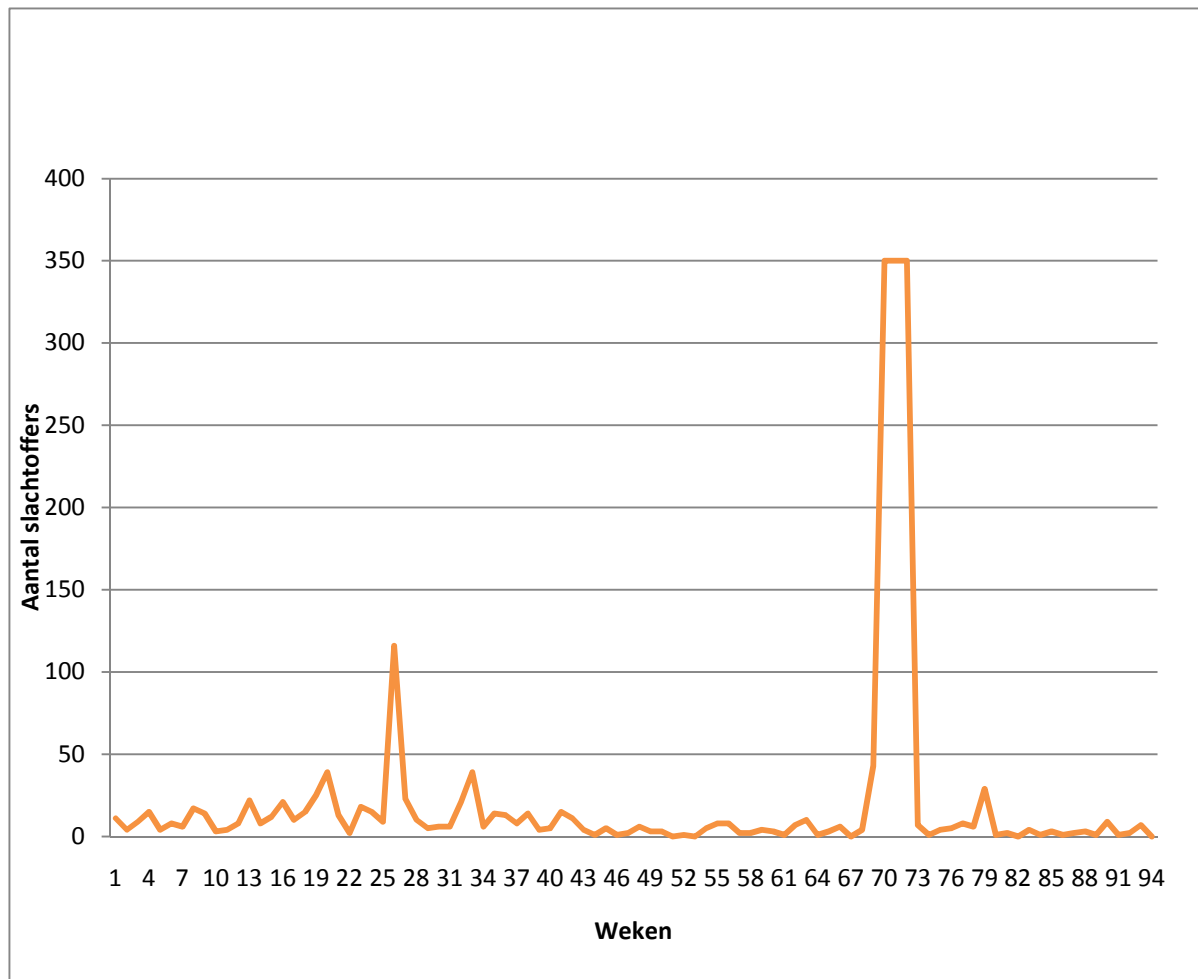
We onderzochten ook een aantal alternatieve indicatoren (het aantal Kassam-raketten die afgevuurd werden vanuit Palestijns gebied naar Israël, het aantal militaire en civiele slachtoffers aan Israëliische zijde, het aantal mobiele « check points » van het Israëliische leger op weekbasis, het aantal humanitaire convooien dat toegelaten wordt in de Gaza-strook, het aantal vernielde woningen en het aantal her te huisvesten mensen, enzomeer) maar daarbij stootten wij telkens op problemen. Ofwel waren de cijfers niet volledig voor de onderzochte periode, ofwel te grofmazig (cijfers per maand ipv per week) ofwel zijn we geconfronteerd met te weinig variabiliteit. Elk dodelijk slachtoffer is er natuurlijk een te veel. Dit gezegd zijnde valt het op dat het aantal doden aan Israëliische kant eerder beperkt blijft – tijdens operatie « Cast Lead » vallen er bijvoorbeeld 13 slachtoffers aan Israëliische kant te betreuren, tegenover meer dan duizend aan Palestijnse zijde - en geen enorme schommelingen over de tijd heen kent. Bovendien is het zo dat slachtoffers aan Israëliische kant bijna steeds onmiddellijk beantwoord worden met zware vergeldingsmaatregelen.

Figuur 4 geeft de tijdreeks van het aantal Palestijnse slachtoffers weer die we opstelden aan de hand van de OCHA-OPT-gegevens voor de door ons onderzochte periode (september 2007 tot juni 2009). Voor de gehele periode vallen 1898 slachtoffers te betreuren, met een gemiddelde van 20 per week. De eerste piek die vastgesteld kan worden tijdens week 26 geeft de militaire operatie « Hot Winter » aan. Die Israëliische militaire operatie in de Gaza-strook duurde van 29 Februari 2008 tot 3 Maart 2008 en was een respons op het afvuren van Kassam-raketten door Hamas militanten op steden in zuidelijk Israël. De volgende piek die in het oog springt is, gekoppeld aan de drie weken van de militaire operatie « Cast Lead » (week 70 tot 73), die liep van 27 December 2008 tot 18 Januari 2009.

Hierbij moeten we wel een belangrijke methodologische opmerking maken. In onze tijdreeks zitten we daar gedurende drie weken op een niveau van 350 slachtoffers. Dat is evenwel een toewijziging van het aantal slachtoffers per week van onze hand. OCHA-OPT heeft tijdens de duur van operatie « Cast Lead » niet optimaal kunnen functioneren en kan ons hier geen precieze telling per week verschaffen. Desalniettemin waren alle observatoren, OCHA-OPT inclusief, het erover eens dat de gehele militaire operatie minimaal een

duizendtal doden¹⁴ veroorzaakte over de periode van drie weken heen. We besloten die slachtoffers ‘gelijk’ te verdelen over de drie weken, met telkens een ‘symbolische’ toewijzing van 350 slachtoffers per week. Dat is een arbitraire keuze maar leek ons de beste beslissing in het licht van het mogelijk maken van een tijdreeksanalyse.

Figuur 4 : Aantal Palestijnse slachtoffers (Gaza en Cisjordanië) per week (bron: database OCHA-OPT, UNISPAL)

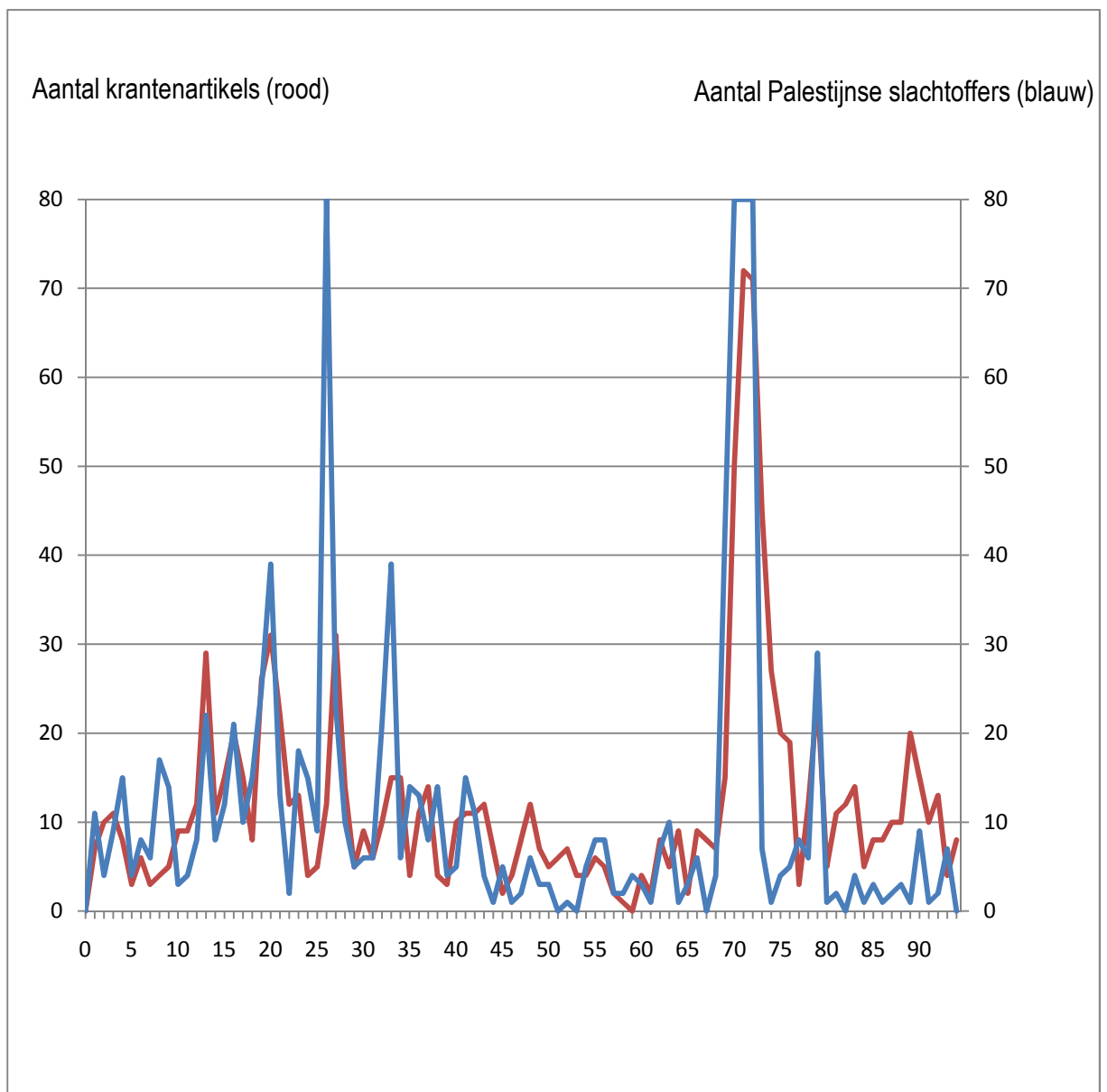


Wanneer we nu de tijdreeks van het aantal doden aan Palestijnse kant koppelen aan de tijdreeks voor persaandacht in de Franstalige geschreven pers, dan zien we overigens een sterke samenhang. De persaandacht is significant gekoppeld aan het aantal slachtoffers aan Palestijnse kant ($r = 0.749$, $a < 0.01$). Visueel wordt dit weergegeven in figuur 5. Er dient

¹⁴ Het Israëlische leger sprak over 1.166 Palestijnse slachtoffers, de Palestijnse NGO « Palestinian Centre for Human Rights » publiceerde een lijst van 1.417 Palestijnse doden.

hierbij wel opgemerkt te worden dat we voor de militaire operaties “Warme Winter” (week 26) en “Cast Lead” (week 70 en verder) de weergave van het aantal Palestijnse slachtoffers artificieel laten eindigen bij 80 omwille van de leesbaarheid. Laten we opmerken dat bij de militaire operatie “Cast Lead” op drie weken tijd minstens 1.166 Palestijnse doden vielen.

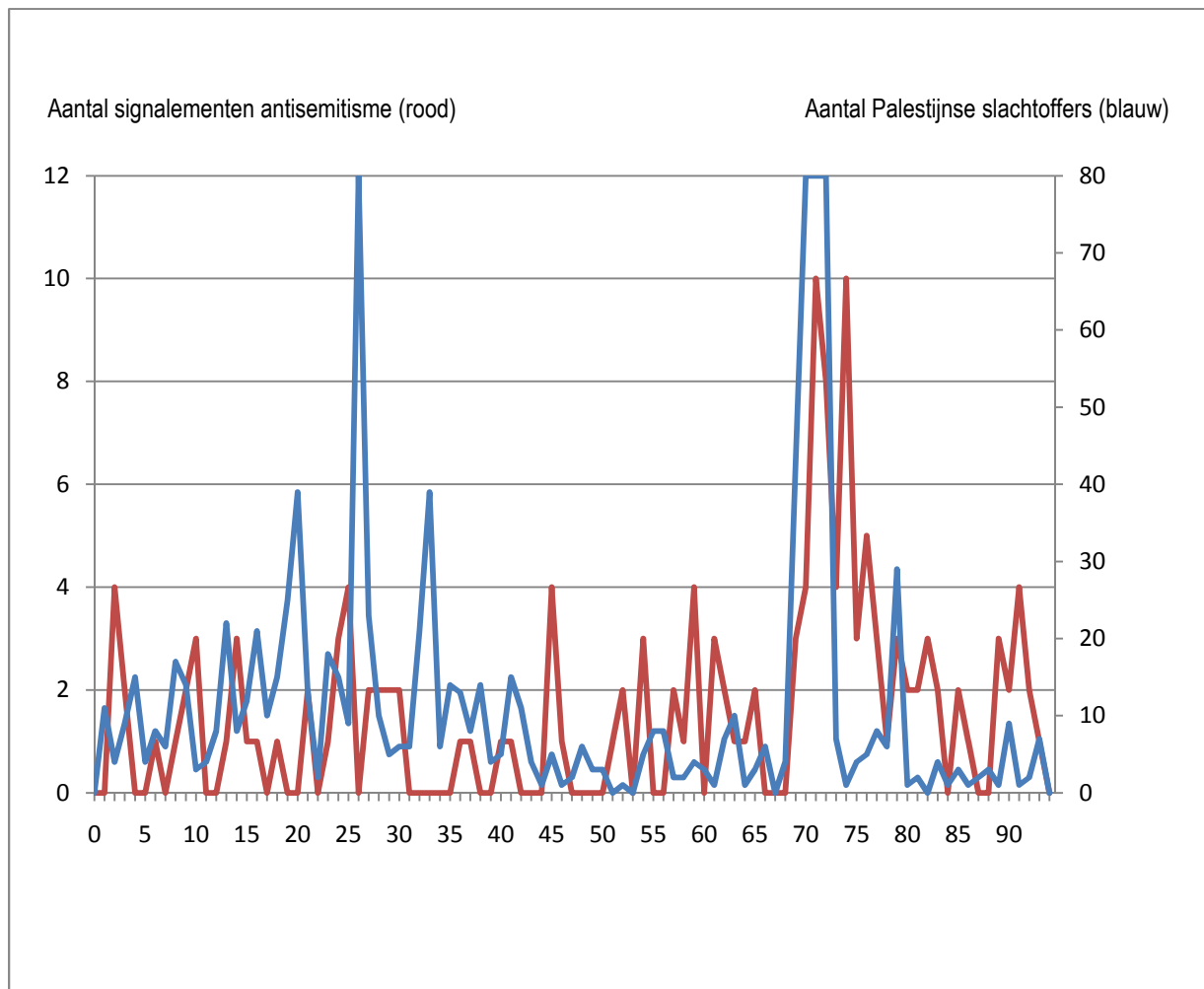
Figuur 5 : Vergelijking van de tijdreeks met het aantal Palestijnse slachtoffers (blauw) en de tijdreeks met het aantal persartikelen over Gaza (rood) in de franstalige Belgische geschreven pers (september 2007 – juni 2009)



2.3. Koppeling van de tijdreeksen

Na de voorstelling van de verschillende tijdreeksen waarover we beschikken, kunnen we nu overgaan tot de analyse. We bekijken eerst of er een impact van het conflict in de Gaza-strook is op de evolutie van de signalen van antisemitisme die bij het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding binnenkomen. We hanteren als afhankelijke tijdreeks het aantal antisemitisme-signalen en als onafhankelijke tijdreeks de intensiteit van het conflict in het Midden Oosten, zoals aangegeven door het aantal slachtoffers aan Palestijnse kant op weekbasis. Die twee tijdreeksen stellen we samen visueel voor in figuur 6.

Figuur 6 : Vergelijking van de tijdreeks met het aantal Palestijnse slachtoffers (blauw) en de tijdreeks van het aantal signalen voor antisemitisme (rood) voor de periode september 2007 tot juni 2009



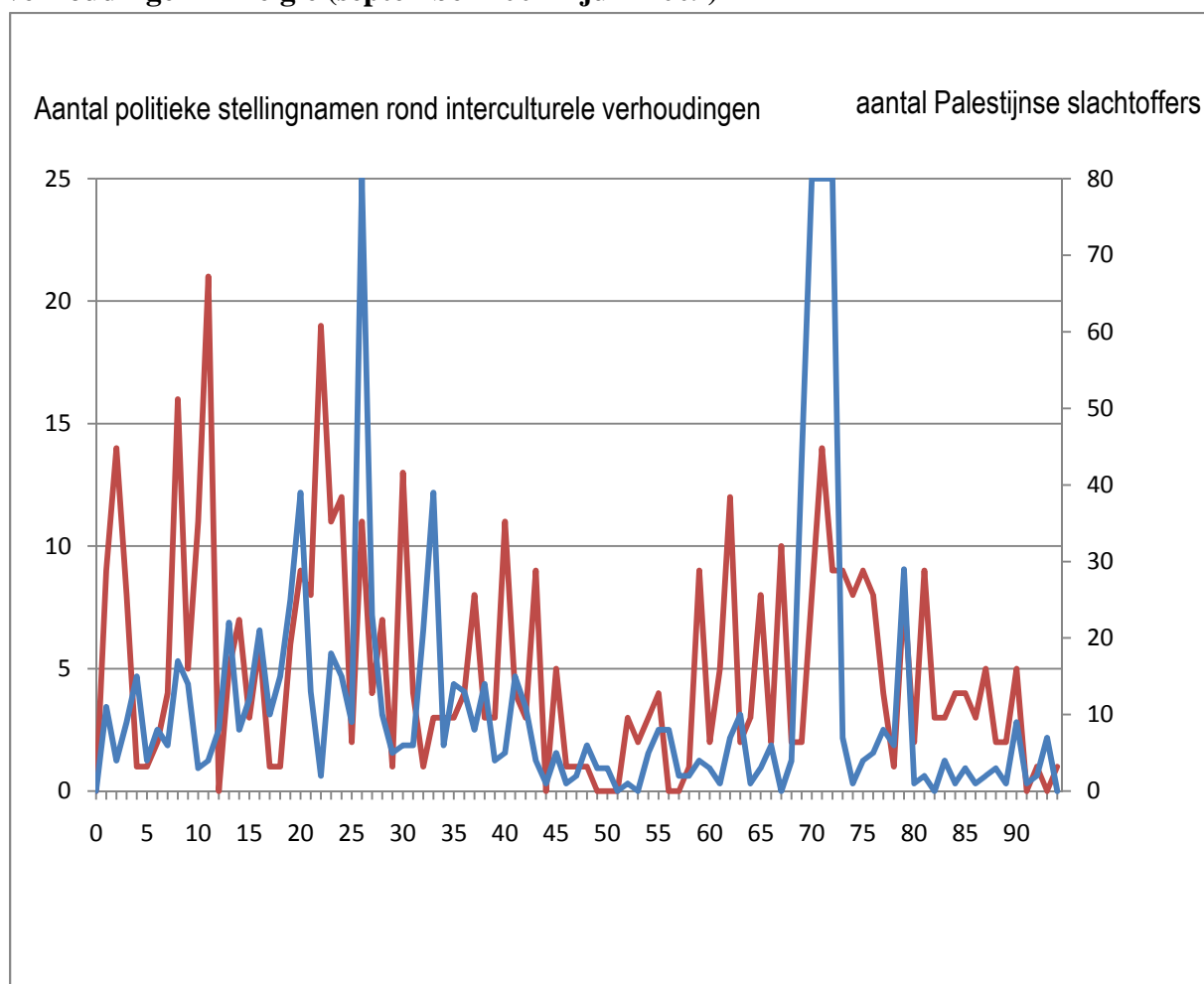
Op te merken valt dat we omwille van de leesbaarheid de pieken van de tijdreeks voor het aantal Palestijnse slachtoffers - in figuur 6 gaat het om de blauwe tijdreeks - andermaal afgeblokt hebben voor twee momenten. Ten eerste wat betreft week 26 (operatie « Warme Winter ») en ten tweede wat betreft weken 70 tot 76 (operatie « Cast Lead »). De rode lijn geeft de tijdlijn voor het aantal antisemitisme signalementen weer. We merken dat er enkele pieken zijn op week 2, week 10, tussen week 26 en week 30 (dus zo rond de operatie « Warme Winter ») en vooral tussen weken 69 en 85 (tijdens en na operatie « Cast Lead »). De conclusie van een eerste visuele vergelijking is dat het gaat om verschillende tijdreeksen maar dat er op bepaalde momenten toch enig verband qua uitschieters lijkt te zijn. Merk op dat het absolute aantal signalementen van antisemitisme telkens eerder laag blijft (met tien signalementen per week als hoogste waarde).

We dienen een en ander echter op preciezere wijze aan de hand van statistische analyse te verifiëren. We gaan meer bepaald na of het aantal signalementen van antisemitisme (op moment t) gecorreleerd is met het aantal Palestijnse slachtoffers in de voorafgaande weken (op momenten $t - 1$, $t - 2$, $t - 3$, enzovoort). We doen dit telkens voor een periode van 10 weken ($t - 10$). Tabel 7 geeft de resultaten weer. De correlatie-coëfficiënt (r) geeft de mate van samenhang tussen twee variabelen weer. Ze kan een waarde aannemen binnen het interval van -1 tot $+1$. Is de r gelijk aan nul dan betekent dit dat er geen verband tussen twee kenmerken is. Hoe dichter de r naar de waarde $+1$ neigt, hoe sterker het verband. Hoe groter de ene variabele is, hoe groter ook de andere zal zijn. Ook bij een waarde die neigt naar -1 is er een sterk verband, maar dan wel in negatieve zin: hoe meer er van de ene variabele is, hoe minder er van de andere variabele zal zijn. Een correlatie geeft aan dat er een verband, een samenhang, is tussen twee variabelen maar wijst niet noodzakelijk op een causale relatie.

Tabel 7. Correlaties tussen het aantal signalementen van antisemitisme in België (bron: database CGKR) en het aantal Palestijnse slachtoffers in het Midden-Oosten (bron: database OCHA) voor de periode September 2007 tot Juni 2009

		Slachtoffers referentieweek	Week min één	Week min twee	Week min drie	Week min vier	Week min vijf
Signalementen antisemitisme	Correlatie	0.500	0.533	0.555	0.394	0.414	0.196
	Significantie	P<0,01	P<0,01	P<0,01	P<0,01	P<0,01	Niet significant (p>0.05)

Figuur 7 : Vergelijking van de tijdreeks aangaande het aantal Palestijnse slachtoffers (per week) en de tijdreeks met het aantal politieke stellingnamen rond interculturele verhoudingen in België (september 2007 – juni 2009)



We merken in tabel 7 dat er een sterk positief verband is tussen het aantal slachtoffers aan Palestijnse kant en het aantal antisemitisme signalementen in België. Het verband houdt enkele weken aan en blijft tot vier weken na de feiten statistisch significant. Een toename van slachtoffers aan Palestijnse kant in het Midden Oosten wordt dus tot vier weken later gevolgd door een verhoging van het aantal klachten van antisemitisme in België. In onze tijdreeks viel echter de grote impact van de militaire operatie “Cast Lead” op en dit zou hier voor een vertekening kunnen zorgen. Het gaat hier om uitzonderlijke waarden (*‘outliers’*) die de correlatie-resultaten mogelijk vertekend hebben. Om dit na te gaan, voerden we dezelfde analyse uit zonder de drie weken van de interventie “Cast Lead” te weerhouden. We hoeven de resultaten hier niet weer te geven want de uitkomst is heel duidelijk: de associatie is nergens meer statistisch significant. De samenhang in tabel 7 is dus geheel en al te wijten aan de impact van de militaire operatie “Cast Lead”. We zullen dit nader bekijken wanneer we straks een zogenaamde ‘interventie-analyse’ zullen ondernemen.

Laten we nu kijken of er een samenhang is tussen de intensiteit van het conflict in Gaza en het aantal politieke stellingnamen rond interculturele verhoudingen in de Belgische pers. We geven de twee tijdreeksen samen weer in figuur 7. De blauwe lijn geeft het aantal Palestijnse slachtoffers per week aan, terwijl de rode lijn het aantal politieke stellingnamen rond interculturele verhoudingen in België weergeeft. Opnieuw hebben we het aantal Palestijnse slachtoffers voor week 26 en weken 70 tot 73 artificieel beperkt weergegeven op deze figuren omwille van de leesbaarheid.

De visuele voorstelling lijkt inderdaad enig verband tussen de twee tijdreeksen te suggereren. Bij een intensifiëring van het conflict in Gaza (en Cisjordanië) lijken er meer politieke stellingnamen te zijn. Dat lijkt met name het geval te zijn na een week of twee, drie. Opvallend is verder het ‘vakantiedal’ van weken 46 (medio juli 2008) tot 55 (medio september 2008) in beide tijdreeksen. Ook hier dienen we correlaties te berekenen om te kijken of er echt een verband optreedt.

Tabel 8. Correlaties tussen het aantal politieke stellingnamen rond interculturele verhoudingen in de Belgische pers (onze database) en het aantal Palestijnse slachtoffers in het Midden-Oosten (bron: OCHA) voor de periode September 2007 tot Juni 2009

		Slachtoffers referentieweek	Week min één	Week min twee	Week min drie	Week min vier	Week min vijf
Aantal politieke stellingnamen	Correlatie	0.245	0.235	0.215	0.18	0.210	0.099
	Significantie	P<0,05	P<0,05	P<0,05	P<0,10	P<0,05	Niet significant

We merken een licht positief (maar statistisch significant) verband vast tussen het aantal Palestijnse slachtoffers en het aantal politieke stellingnamen rond interculturele verhoudingen in België. Jammer genoeg zijn we niet in staat om een zinvolle verdere opdeling naar het type van politieke stelling te maken omdat het aantal beschikbare cases van specifieke politieke stellingnamen in onze database onverhoopt te beperkt is. Logisch gezien houdt het patroon verband met een stijging van het aantal antisemitische politieke stellingnamen, het aantal afkeurende reacties op antisemitisme en oproepen tot kalmte.

In tabel 9 onderzoeken we het verband tussen de persaandacht voor het conflict in het Midden-Oosten in België als onafhankelijke variabele en respectievelijk het aantal signalementen van antisemitisme en het aantal politieke stellingnamen rond interculturele verhoudingen als afhankelijke variabele.

Tabel 9. Correlaties tussen respectievelijk het aantal antisemitisme signalementen (bron: CKGR) en het aantal politieke stellingnamen (onze database) aan de ene kant en de persaandacht voor het Israëliisch-Palestijns conflict (onze database) aan de andere kant

		Vermeldingen conflict Midden-Oosten in de Belgische pers (referentieweek)	Week min één	Week min twee	Week min drie	Week min vier	Week min vijf
Aantal signalementen antisemitisme	Correlatie	0.574	0.581	0.511	0.420	0.317	0.149
	Significantie	P<0,001	P<0,001	P<0,001	P<0,001	P<0,005	Niet significant (p>0.1)
Aantal politieke stellingnamen	Correlatie	0.302	0.260	0.183	0.265	0.108	0.043
	Significantie	P<0,005	P<0,05	P<0,1	P<0,05	Niet significant (p>0.1)	Niet significant (p>0.1)

We stellen vast dat er inderdaad een toename is van het aantal antisemitische signalementen en dat er meer politieke stellingnamen rond interculturele verhoudingen zijn naarmate er meer aandacht in de Belgische pers voor het conflict in het Midden-Oosten is. De impact van het Israëliisch-Palestijns conflict op het aantal meldingen van antisemitisme houdt vier weken aan, terwijl de impact op het publieke debat over interculturele verhoudingen drie weken aanhoudt.

De correlaties zijn hoger voor de persaandacht in België dan voor het aantal slachtoffers aan Palestijnse kant, wat niet geheel onlogisch is. Men is vaak niet rechtstreeks op de hoogte van wat er in het Midden-Oosten aan de hand is en dient voort te gaan op allerlei alternatieve bronnen. Voor heel wat burgers zal het internet vandaag zo'n alternatieve informatiebron vormen, maar de geschreven pers blijft evenzeer een belangrijke nieuwsbron. Het is wellicht niet overdreven om te stellen dat de invloed van het Palestijns-Israëliisch conflict gemedieëerd wordt via de persberichtgeving.

2.4. Interventie-analyse

We stelden in voorgaande paragraaf dus een correlatie vast tussen de intensiteit van het Israëliisch-Palestijns conflict en zowel de graad van antisemitisme als de mate van politieke stellingnamen over interculturele verhoudingen. Nadere analyse van deze correlatie leert ons echter dat ze verband houdt met de extreme waarden van enkele ‘*outliers*’: tijdens de weken van de militaire operatie ‘Cast Lead’ zien we plots een piek in graad van antisemitisme optreden. Wanneer we deze periode buiten beschouwing laten, lijkt de correlatie niet langer op te treden. De gebeurtenissen rond ‘Cast Lead’ lijken dus een bijzondere impact gehad te hebben. Om dat nader te bestuderen gaan we over tot een tijdserie-analyse met interventie-analyse. Is er inderdaad een statistisch significante impact van “Cast Lead” geweest en ging het om een invloed van blijvende of van voorbijgaande aard?

Een eerste stap is een ARIMA-model bepalen voor respectievelijk a) onze tijdreeks van antisemitisme signalementen en b) onze tijdreeks van politieke stellingnamen rond de interculturele verhoudingen in België. Technisch gezien is het wat ingewikkeld maar deze eerste stap is onontbeerlijk voor het uitvoeren van een correctie interventie-analyse. We verwijzen de geïnteresseerde lezer naar bijlage twee voor verdere uitleg over onze bepaling van de ARIMA-modellen voor de verschillende door ons gebruikte tijdreeksen.

Een volgende stap omvat de eigenlijke interventie-analyse waarbij we ons focusten op de operatie “Cast Lead”. We kijken na of er een impact is op enerzijds het aantal signalementen van antisemitisme en anderzijds het aantal politieke stellingnamen rond interculturele verhoudingen. Vervolgens onderzoeken we hoelang die impact aanhoudt.

Tabel 10. Interventie-analyse voor operatie “Cast Lead” op aantal signalementen van antisemitisme (database CGKR) en op aantal politieke stellingnamen rond interculturele verhoudingen (pers database)

	parameter-schatting	SE	t	Sig.
constante	1,142	0,144	7,939	0,000
week 70	2,646	1,287	2,056	0,043
week 71	8,913	1,283	6,949	0,000
week 72	6,871	1,268	5,419	0,000
week 73	2,857	1,267	2,255	0,027
week 74	8,857	1,267	6,99	0,000
week 75	1,858	1,267	1,466	0,146
week 76	3,857	1,267	3,044	0,003
week 77	1,862	1,267	1,47	0,145
week 78	-0,112	1,267	-0,088	0,930
week 79	1,816	1,261	1,44	0,154

Uit de parameters van tabel 10 blijkt dat de operatie « Cast Lead » gedurende zes weken een impact heeft gehad op het aantal antisemitische signalementen. De parameters dienen als volgt geïnterpreteerd te worden: het gaat om het gemiddeld aantal bijkomende meldingen van antisemitisme die aan de militaire operatie toe te wijzen zijn. Indien de coëfficiënt ongeveer twee maal groter is dan de standaardfout, kunnen we van een statistisch significant effect spreken¹⁵. De impact lijkt trouwens te variëren met een uitgesproken effect in de tweede week en de derde week van de operatie, om even terug te vallen tijdens de vierde week (het moment van het einde van de operatie) en dan weer een steviger impact te vertonen de week nadien (tijdens week 74). Daarna neemt het effect snel af en wordt het statistisch niet-significant.

De conclusie is dus wel degelijk dat operatie “Cast Lead” een statistisch significante impact heeft gehad op het aantal signalementen van antisemitisme. Het effect houdt even aan maar blijft niet oneindig voortduren. Zes weken na het begin van de militaire operatie is de graad van antisemitisme alweer terug gezakt tot het niveau dat het voor de operatie kende.

¹⁵ De coëfficiënt moet 1,96 maal groter zijn dan de standaardfout om op 0.05 niveau als statistisch significant beschouwd te worden.

Tabel 11 geeft de parameters weer voor het geheel aan politieke stellingnamen rond de interculturele verhoudingen in België. Hier stellen we geen enkele statistisch significante impact vast.

Tabel 11. Interventie-analyse voor operatie “Cast Lead” op aantal politieke stellingnamen rond interculturele verhoudingen (pers database)

	parameter-schatting	SE	t	Sig.
constante	-0,08	0,029	-2,723	0,008
week 70	5,493	4,511	1,218	0,227
week 71	6,124	6,036	1,015	0,313
week 72	-4,891	6,036	-0,81	0,42
week 73	0,096	6,036	0,016	0,987
week 74	-0,915	6,036	-0,152	0,88
week 75	1,075	6,036	0,178	0,859
week 76	-0,935	6,036	-0,155	0,877
week 77	-3,948	6,036	-0,654	0,515
week 78	-2,963	6,036	-0,491	0,625
week 79	3,185	4,44	0,717	0,475

3. CONCLUSIE

In deze studie wilden wij onderzoeken in welke mate er een impact is van het Israëliisch-Palestijns conflict op de interculturele verhoudingen in België en op de mate van antisemitisme in België. We focusten ons daarbij op de periode die liep van september 2007 tot juni 2009. Onze onderzochte periode begint dus ruim een jaar voor de grootschalige militaire interventie « Cast Lead » van het Israëliische leger op Palestijns grondgebied in de Gaza-strook. Ze loopt ongeveer zes maanden na het einde van de operatie af. Om inzicht te krijgen op het publieke debat aangaande de interculturele verhoudingen in België maakten we een overzicht van politieke stellingnamen op basis van een inhoudsanalyse van de geschreven pers. Om een idee te hebben van de mate van antisemitisme hanteerden we een database van signalementen van antisemitisme bij het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding. De intensiteit van het Israëliisch-Palestijns conflict gingen we na aan de hand van inhoudsanalyse van de Belgische pers (namelijk de mate van persaandacht voor het conflict in Gaza en op de Westbank) maar eveneens via gebruik van meer lugubere overzichten, namelijk een tijdreeks met aantallen Palestijnse slachtoffers op weekbasis.

Correlaties tussen de verschillende tijdreeksen suggereren dat het aantal signalementen van antisemitisme in België toeneemt naarmate er meer slachtoffers zijn aan Palestijnse kant in het Midden Oosten. Een meer nauwgezette analyse bracht echter aan het licht dat deze correlatie in feite enkel te wijten is aan de extreme waarden die we kunnen optekenen tijdens de drie weken van de Israëliische militaire operatie « Cast Lead » (eind 2008 en begin 2009). Laten we die drie ‘uitzonderlijke’ weken weg, dan zijn de tijdreeksen niet langer op statistisch significante wijze met elkaar gecorreleerd. De militaire interventie « Cast Lead » was dus een op zichzelf staande catalysator voor antisemitisme in België.

Met een interventie-analyse (als onderdeel van een tijdreeksanalyse) wilden we controleren of de impact van die militaire operatie « Cast Lead » ook statistisch significant was en hoe lang ze bleef nazinderen. De interventie-analyse bevestigde inderdaad de impact van de militaire operatie op de graad van antisemitisme. Het aantal meldingen van antisemitisme in België steeg enkele weken in respons op de militaire interventie « Cast Lead » in de Gaza-strook, om daarna weer op haar ‘gewone’ niveau te hervallen.

Het is echter niet zo dat de intensiteit van het conflict in de Gaza-strook en de Westelijke Jordaanoever steevast een onmiddellijke impact kent op de interculturele verhoudingen en de graad van antisemitisme in België. Afgezien van de specifieke impact van

de militaire operatie « Cast Lead » lijkt er verder immers geen consistent statistisch significant patroon op te treden. In feite kunnen we stellen dat het Israëliësch-Palestijns conflict maar op één duidelijk moment een impact heeft gekend op het niveau van antisemitisme in België, namelijk tijdens de oorlog in Gaza (eind december 2008 tot midden januari 2009).

De analyse van de tijdreeks van politieke stellingnamen rond interculturele verhoudingen bracht verder geen echte nieuwigheden aan het licht. In tegenstelling tot de piek van meldingen van antisemitisme bij het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding ten tijde van de Israëliësch militaire interventie « Cast Lead » in de Gaza-strook, valt er geen intenser debat rond de interculturele verhoudingen in België te noteren. In de eerdere beschrijvende bivariate analyses stelden we wel vast dat het ‘klassieke’ debat rond religieuze accommodatie heel even stilvalt en het aantal antiracistische interventies toeneemt. Vaak gaat het daarbij om het aanklagen van antisemitisme en het oproepen tot kalmte en tolerantie. Van een radicale of blijvende impact op het debat rond religieuze diversiteit en interculturele verhoudingen is alleszins geen sprake.

Wat overigens wel opvallend is in onze database van politieke claims rond interculturele verhoudingen, is het gegeven dat het debat over accommodatie van religieuze verschillen quasi enkel over de Moslimgemeenschap(en) gaat en moslimgroeperingen of individuen er slechts in minieme mate bij betrokken zijn. De Joodse gemeenschap blijft wat de thematiek van het omgaan met cultureel-religieuze diversiteit eerder buiten schot. Politieke actoren laten zich zelden uit over de Joodse gemeenschap maar nemen zeer frequent stelling in over kwesties die de Moslimgemeenschap(en) kunnen bezig houden.

Afrondend kunnen we dus stellen dat België zeker geen spectaculaire toename van interculturele spanningen heeft gekend door de intensifiëring van het Israëliësch-Palestijns conflict in en rond de Gaza-strook in het Midden Oosten. Er valt weliswaar een lichte toename van het aantal meldingen van antisemitisme te noteren en die toename is statistisch significant, maar het zou overdreven zijn om te stellen dat het conflict in het Midden Oosten naar onze contreien werd geïmporteerd. Internationale politieke gebeurtenissen hebben inderdaad een impact op onze interculturele verhoudingen, maar het publieke debat over het omgaan met culturele en religieuze diversiteit kent duidelijk een autonome evolutie. Er is een impact op het niveau van antisemitisme, maar dat moet in perspectief geplaatst worden. Elk antisemitisch incident is er ééntje te veel, laat daar geen twijfel over bestaan, maar het algemene niveau van antisemitische incidenten blijft relatief beperkt. We kunnen niet nagaan

in hoeverre dit te wijten is aan beschermende maatregelen, maar we kunnen geen gewag maken van een zeer spectaculaire toename van antisemitische incidenten in België. Er was een duidelijke toename van het antisemitisme door verhoogde spanningen in de Gaza-strook, maar er was zeker geen sprake van een dramatische verslechtering van de interculturele verhoudingen in België.

BIBLIOGRAFIE

- BARRANCO, J. & WISLER, D. (1999), « Validity and Systematicity of Newspaper Data in Event Analysis », *European Sociological Review*, Vol. 15, pp. 301-322
- DESBOIS, D. (2005), « Une introduction à la méthodologie de Box et Jenkins: L'utilisation de modèles ARIMA avec SPSS », *Revue Modulad*, N°33. URL : <http://www-rocq.inria.fr/axis/modulad/archives/numero-34/Desbois-34/Uneintroduction.pdf>
- EARL, J., MARTIN, A., McCARTHY, J.D. & SOULE, S.A. (2004), « The Use of Newspaper Data in the Study of Collective Action », *Annual Review of Sociology*, Vol. 30, pp.65-80
- KIPPENDORF, K. (2004), « *Content Analysis. An introduction to its methodology. Second Edition* », Thousand Oaks, California, Sage Publication
- KOOPMANS, R. & STATHAM, P (1999), « Political claims analysis : integrating protest event and political discourse approaches », *Mobilization. The International Journal of Research and Theory about Social Movement, Protest and Collective Behaviour*. Vol. 4, N°2., pp.203-291
- KOOPMANS, R., STATHAM, P., GIUGNI, M. & PASSY, F. (2005), « Contested citizenship. Immigration and cultural diversity in Europe », Minneapolis, University of Minnesota Press.
- LACY, S., ROBINSON, K. & RIFFE, D. (1995), « Sample Size in Content Analysis of Weekly Newspapers », *Journalism and Mass Communication Quarterly*, Vol. 72, N°2, pp.336-345
- MELARD, G. (2007), « *Méthode de prévision à court terme* », Bruxelles, Editions de L'Université Libre de Bruxelles.
- NEUENDORF, K.A. (2002) « *The Content Analysis Guidebook* », Thousand Oaks, California, Sage Publication.
- TABACHNICK, B. & FIDELL, L.S. (2007), « *Using multivariate statistics. Fifth Edition* », New York, HarperCollins College Publishers,
- WIEVIORKA, M (2005), « *La tentation antisémite. Haine des Juifs dans la France d'aujourd'hui* », Paris : Robert Laffont
- BOX, G.E.P. & JENKINS, G.M. (1976) « *Time Series analysis : Forecasting and control* », Holden-Days, San Fransisco

BIJLAGEN

BIJLAGE 1 – steekproeftrekking van de kranten.

Om de lezer een beter inzicht te verschaffen aangaande de wijze waarop wij onze kranten geselecteerd hebben, geven wij hieronder bij wijze van illustratie één pagina weer waarop de volgorde van te analyseren kranten aangestipt staat.

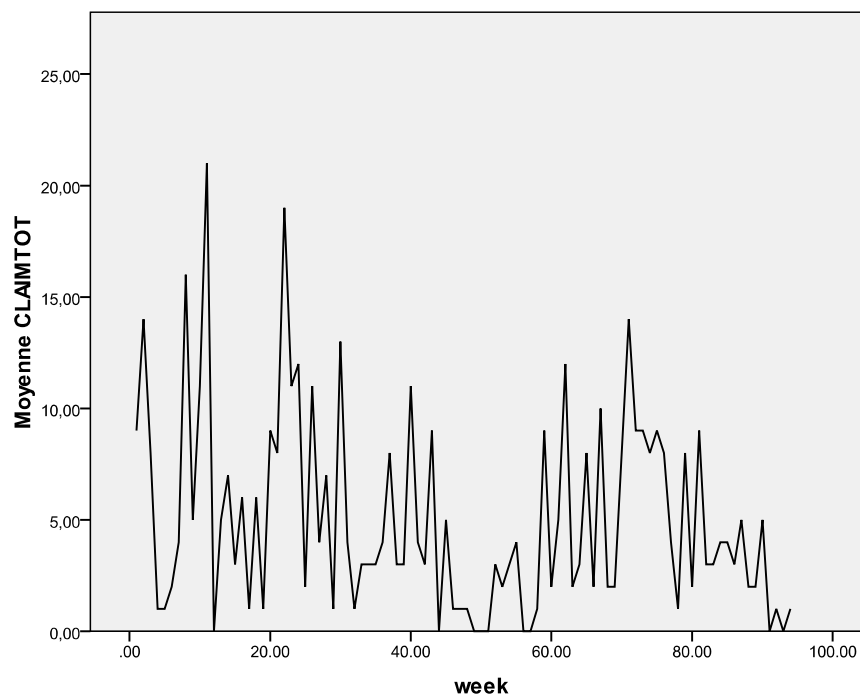
2007	8	25	SAM	La Dernière Heure Les Sports		
2007	8	26	DIM			
2007	8	27	LU	La Dernière Heure Les Sports		
2007	8	28	MA	De Standaard		
2007	8	29	MER	Le Soir		
2007	8	30	JEU	Het Laatste Nieuws		
2007	8	31	VEN	La Libre Belgique		
2007	9	1	SAM	De Morgen		
2007	9	2	DIM			
2007	9	3	LU	De Morgen		
2007	9	4	MA	La Dernière Heure Les Sports		
2007	9	5	MER	De Standaard		
2007	9	6	JEU	Le Soir		
2007	9	7	VEN	Het Laatste Nieuws		
2007	9	8	SAM	La Libre Belgique		
2007	9	9	DIM			
2007	9	10	LU	La Libre Belgique		
2007	9	11	MA	De Morgen		
2007	9	12	MER	La Dernière Heure Les Sports		
2007	9	13	JEU	De Standaard		
2007	9	14	VEN	Le Soir		
2007	9	15	SAM	Het Laatste Nieuws		
2007	9	16	DIM			
2007	9	17	LU	Het Laatste Nieuws		
2007	9	18	MA	La Libre Belgique		
2007	9	19	MER	De Morgen		
2007	9	20	JEU	La Dernière Heure Les Sports		
2007	9	21	VEN	De Standaard		
2007	9	22	SAM	Le Soir		
2007	9	23	DIM			
2007	9	24	LU	Le Soir		
2007	9	25	MA	Het Laatste Nieuws		
2007	9	26	MER	La Libre Belgique		
2007	9	27	JEU	De Morgen		
2007	9	28	VEN	La Dernière Heure Les Sports		
2007	9	29	SAM	De Standaard		
2007	9	30	DIM			
2007	10	1	LU	De Standaard		
2007	10	2	MA	Le Soir		
2007	10	3	MER	Het Laatste Nieuws		
2007	10	4	JEU	La Libre Belgique		
2007	10	5	VEN	De Morgen		
2007	10	6	SAM	La Dernière Heure Les Sports		
2007	10	7	DIM			
2007	10	8	LU	La Dernière Heure Les Sports		
2007	10	9	MA	De Standaard		
2007	10	10	MER	Le Soir		
2007	10	11	JEU	Het Laatste Nieuws		
2007	10	12	VEN	La Libre Belgique		
2007	10	13	SAM	De Morgen		

BIJLAGE 2 – ARIMA-modellen

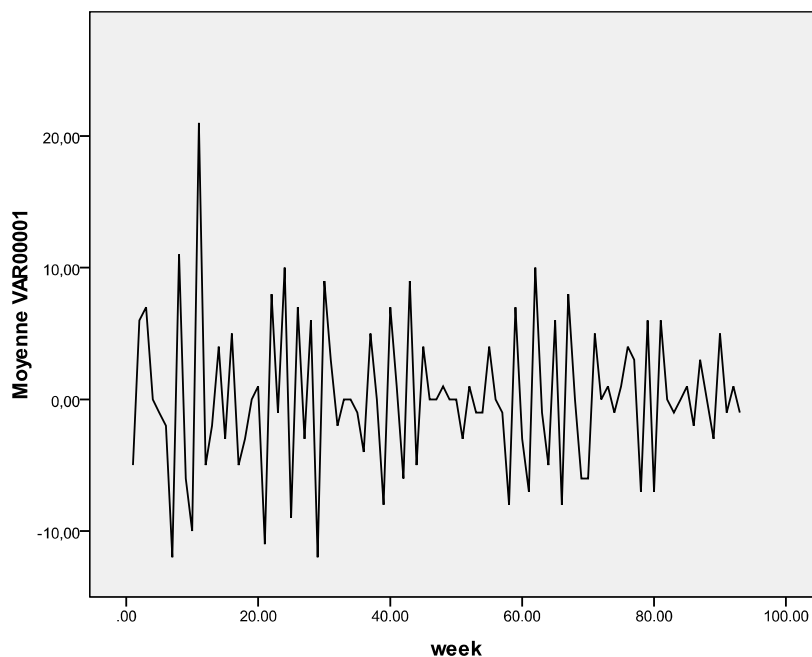
In deze bijlage wensen wij wat verder te detailleren hoe de ARIMA-modellen bepaald werden voor onze tijdreeksanalyse en interventie-analyse. Als voorbeeld werken we de tijdreeks van politieke stellingnamen rond de interculturele verhoudingen uit. Eenzelfde procedure werd telkens ook toegepast voor de andere tijdreeksen.

Drie waarden dienen bepaald te worden voor het ARIMA-model : AR (p), I (d) en MA (q). Bij een interventie-analyse wordt de impact van één evenement nagegaan onder controle voor de parameters die geïdentificeerd werden in het ARIMA-model (p,d,q). I(d) geeft de geïntegreerde processen weer en geeft met andere woorden aan in welke mate de reeks stationair is. AR (p) verwijst naar het autoregressief proces, de mate waarin waarden op een moment t afhankelijk zijn van waarden op momenten voorafgaand aan t. MA (q) verwijst naar het « moving average », de mate waarin de waarden op tijdstip t van een chronologische reeks afhankelijk zijn van de « random chocs » in voorafgaande weken.

Een eerste stap bestaat erin de waarde van I gelijk te stellen aan één. We dienen onze reeks stationair te maken, dat wil zeggen een constant gemiddelde voor de gehele periode te verschaffen. We doen dit aan de hand van een differentiëring van de reeks (de berekening van het verschil tussen de waarde van elke observatie en de onmiddellijk voorafgaande observatie). Onderstaande figuur geeft de beginsituatie weer.



Na differentiëring neemt de reeks de volgende vorm aan :



Een enkele differentiëring was voldoende om de reeks stationair te maken. De volgende stappen houden het vastleggen van AR (p) en MA (q) in. We volgden hierbij de methode van Box & Jenkins (1976). In de eerste stap, de identificatie van het model, worden de waarden van 'p' en 'q' bepaald. Dit gebeurt aan de hand van de autocorrelaties en de partiële autocorrelaties van de chronologische reeks. In een tweede stap wordt nagegaan of bij de schatting van 'p' en 'q' beide componenten op significatieve wijze aan het model bijdragen, of er integendeel eentje geschrapt dient te worden. In de derde stap wordt het model vervolgens gediagnosticeerd. Daarbij wordt nagegaan of de schattingsfouten toevallig verdeeld zijn (wat wijst op een goed model)¹⁶.

We staan hier even stil bij de diagnose van onze modellen. Voor onze tijdreeks werden de twee meest plausibele modellen ARIMA (1,1,0) en ARIMA (0,1,1) uitgetest. We gaan na welke van de twee het best geschikt is voor onze tijdreeks. Daartoe onderzoeken we de autocorrelaties van de fouten van de twee modellen. Het te weerhouden model is het model waar geen bijzonder patroon in de fouten ter herkennen is en dat niet significant verschilt van nul. In wat volgt geven wij de autocorrelaties van de fouten voor de twee ARIMA-modellen voor de politieke stellingnamen weer, zoals wij die berekenden in SPSS.

¹⁶ Bron : Statsnote from North Carolina State University [<http://faculty.chass.ncsu.edu/garson/PA765/time.htm>]

Autocorrelaties van fouten voor ARIMA-model (1,1,0)

Vertraging	Autocorrelatie	Standaardfout	Ljung-Box statistiek		
			Waarde	ddl	Sig.
1	-,185	,102	3,2	1	,07
2	-,240	,101	8,8	2	,01
3	,179	,101	12,	3	,00
4	-,171	,100	14,	4	,00
5	-,096	,100	15,	5	,00
6	,058	,099	16,	6	,01
7	-,200	,099	20,	7	,00
8	,130	,098	22,	8	,00
9	,086	,098	22,	9	,00
10	-,131	,097	24,	10	,00
11	,039	,096	24,	11	,01
12	,081	,096	25,	12	,01
13	,006	,095	25,	13	,02
14	,070	,095	26,	14	,02
15	-,024	,094	26,	15	,03
16	-,037	,093	26,	16	,05

De modelschattingen kunnen volgens twee criteria verlopen. Een eerste criterium is de verhouding tussen de autocorrelaties en hun standaardfout te bekijken. Om een goed ARIMA-model te hebben, moet de verhouding lager liggen dan 1,25 voor de eerste drie observaties en lager dan 1,60 voor de daaropvolgende observaties. Volgens dit criterium is ons bovenstaande eerste model (1,1,0) niet geschikt. Het ARIMA-model (0,1,1) waarvoor we de resultaten op de volgende pagina weergeven, is dan weer wel geslaagd voor deze test. In bovenstaand model zijn de fouten niet op toevallige wijze verdeeld, dat is wel het geval voor onderstaand model. Een tweede criterium is de toepassing van de methode Ljung-Box. Om een aangepast model te hebben mag de waarde van de Ljung-Box statistiek niet statistisch significant zijn. Ook volgens dit criterium dienen we model ARIMA(0,1,1) te verkiezen, omdat de Ljung-Box waarden enkel voor dat model niet statistisch significant verschillend van nul zijn.

Autocorrelaties van fouten voor ARIMA-model (0,1,1)

Vertraging	Autocorrelatie	Standaardfout	Ljung-Box statistiek		
			Waarde	ddl	Sig.
1	,023	,102	,052	1	,820
2	,077	,101	,631	2	,730
3	,117	,101	1,96	3	,580
4	-,152	,100	4,25	4	,373
5	-,155	,100	6,67	5	,246
6	-,023	,099	6,73	6	,346
7	-,234	,099	12,3	7	,090
8	,062	,098	12,7	8	,122
9	,040	,098	12,8	9	,167
10	-,052	,097	13,1	10	,213
11	,069	,096	13,6	11	,250
12	,105	,096	14,9	12	,247
13	,050	,095	15,1	13	,296
14	,095	,095	16,1	14	,302
15	-,014	,094	16,2	15	,368
16	-,064	,093	16,6	16	,407

Na het bepalen van het correcte ARIMA-model kan men overgaan tot de interventie-analyse. In SPSS berekenen we dan de verandering in de chronologische reeks voor en na de interventie die ons interesseert. Parameter 'q' kent hier een waarde van 1, wat betekent dat de reeks een zogenaamd mobiel gemiddelde kent (Moving Average). In een dergelijke situatie zijn de waarden voor een bepaalde week gecorreleerd met de voorspellingsfouten van de voorafgaande week. We zullen hiervoor derhalve controleren in ons model.

De berekeningen van de ARIMA-modellen voor de andere reeksen kunnen opgevraagd worden bij de onderzoekers van dit rapport.